

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Vzdělávání dětí v socioekonomicky znevýhodněných rodinách

Jana Fišerová

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana Fišerová**
Osobní číslo: **H14616**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vzdělávání dětí v socioekonomicky znevýhodněných rodinách**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V bakalářské práci se budu zabývat problematikou vzdělávání dětí v socioekonomicky znevýhodněných rodinách. Snahou je přiblížit, jak konkrétně ke vzdělávání rodina přistupuje, jakou hodnotu mu přisuzuje, jak vzdělávání ovlivňuje fungování rodiny, jaká je spolupráce rodiny a školy, jaká podpůrná opatření u nás fungují a zda a jak je rodiče využívají. Součástí bakalářské práce bude kvalitativní výzkum. Pomocí terénního výzkumu budu na základě polostrukturovaných rozhovorů se členy rodiny a pomocí pozorování v rodinách zjišťovat, jak konkrétně vzdělávání v rodinách probíhá. Zaměřím se na to, jaká podpora funguje v rodině a jakou úlohu může hrát doučování dítěte.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

AUGER, Marie-Thérèse. Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 128 s. ISBN 80-7178-907-0

BALVÍN, Jaroslav. Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka. 1. vyd. Praha: RADIX, spol. s.r.o., 2008, 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5

KOLAŘÍKOVÁ, Marta. Dítě v předškolním věku v prostředí sociální exkluze. 1. vyd. Slezská Univerzita v Opavě, 2015, 116 s. ISBN 978-80-7510-161-7

LECHTA, Viktor (ed.). Základy inkluzivní pedagogiky: Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 440 s. ISBN 978-80-7367-679-7

MAREŠ, Petr. Sociologie nerovnosti a chudoby. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. 248 s. ISBN 80 85850 61 3.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Vyd. 3, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 161 s. ISBN 80 86429 19 9.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Komunikace mezi rodičem a dítětem. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 6. 2018

.....
Jana Fišerová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí práce Mgr. Adrianě Sychrové, Ph.D. za její ochotu, odborné rady a veškeré informace, které mi poskytla v době zpracovávání bakalářské práce.

ANOTACE

V bakalářské práci se budu zabývat problematikou vzdělávání dětí v socioekonomicky znevýhodněných rodinách. Snahou je přiblížit, jak konkrétně ke vzdělávání rodina přistupuje, jakou hodnotu mu přisuzuje, jak vzdělávání ovlivňuje fungování rodiny, jaká je spolupráce rodiny a školy, jaká podpůrná opatření u nás fungují a zda a jak je rodiče využívají. Součástí bakalářské práce bude kvalitativní výzkum. Pomocí terénního výzkumu budu na základě polostrukturovaných rozhovorů se členy rodiny a pomocí pozorování v rodinách zjišťovat, jak konkrétně vzdělávání v rodinách probíhá. Zaměřím se na to, jaká podpora funguje v rodině a jakou úlohu může hrát doučování dítěte.

KLÍČOVÁ SLOVA

Vzdělávání, znevýhodnění, doučování, rodina, dítě

TITTLE

Education of children from socioeconomically disadvantaged families

ANNOTATION

In the bachelor thesis I will deal with the issue of education of children in socio-economically disadvantaged families. The aim is to get closer to how family approaches education, how the education is valued, how it influences the functioning of the family, what is the collaboration between family and school, what kind of support measures are in the Czech Republic, and how parents use it. Part of the bachelor thesis will be qualitative research. Through field research, based on semi-structured interviews with family members and through family observation, I will learn how family education is being conducted. I will focus on how support works in the family and what role the child's tutoring can play.

KEYWORDS

Education, disadvantage, tutoring, family, child

OBSAH

ÚVOD	9
1 VZDĚLÁVÁNÍ.....	11
1.1 Předškolní dítě a jeho vývojové charakteristiky	12
1.1.1 Kognitivní vývoj	13
1.1.2 Socializace	14
1.2 Školní dítě a jeho vývojové charakteristiky	15
1.2.1 Socializace	15
1.3 Povinné základní vzdělávání.....	16
1.3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	17
1.3.2 Pojetí, cíle a vzdělávací oblasti rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání	18
1.3.3 Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	19
1.4 Podpůrné mechanismy	19
1.5 Inkluzivní vzdělávání	22
1.6 Doučování	24
2 SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉ RODINY	26
2.1 Děti a chudoba	27
2.2 Vzájemné uspokojování duševních potřeb dětí a jejich rodičů.....	27
2.3 Vliv rodiny a rodinných společenství na jednotlivce	28
2.4 Ekonomický a sociální kontext	28
2.5 Nerovnost ve vzdělání.....	30
2.6 Neuspokojivý školní život	31
2.7 Komunikace mezi rodičem a dítětem.....	31
3 CÍL, METODA, REALIZACE A ÚČASTNÍCI VÝZKUMU	34
3.1 Cíl výzkumu.....	34
3.2 Výzkumné otázky	34
3.3 Výzkumný vzorek	34

3.4 Metoda výzkumu a sběr dat	35
3.4.1 Interview	36
3.4.2 Pozorování	38
3.5 Úvod do případové studie	39
3.5.1 Popis prostředí	39
3.5.2 Popis mimoškolního vzdělávání – domácí příprava a doučování.....	40
3.5.3 Popis rodinných vztahů.....	41
3.6 Výsledky výzkumu	42
3.6.1 Interpretace výsledků výzkumného šetření – interview.....	42
3.6.2 Interpretace výzkumného šetření – pozorování	48
3.6.3 Shrnutí.....	58
3.7 Závěr výzkumu	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	64

ÚVOD

Hodnotné a kvalitní vzdělání je základem pro úspěšný životní start a budoucí život. Vzdělávání člověka obohacuje duševně, ale má samozřejmě i zásadní vliv na materiální stránku lidského života, pomáhá člověku získat dobré zaměstnání a přispívá ke kvalitnímu ekonomickému zabezpečení. S jistotou lze tedy říct, že vzdělávání je hlavní determinanta způsobu života všech sociálních skupin a je důležité, aby mu bylo věnováno dostatek času, možností, úsilí a především, aby bylo dostatečně kvalitní.

Školní úspěchy sociálně-ekonomicky znevýhodněných dětí ovšem nebývají ve většině případů příliš pozitivní. A to kolikrát i v situacích, kdy rozumové schopnosti dítěte často převyšují dosažené školní výsledky, ovšem zde můžeme jako primární chybu hledat v nedostatečném rodinném zázemí a samotné podpoře ze stran rodičů. Je možné se setkat i s přístupem, kdy samotní rodiče kvalitnímu vzdělání absolutně nepřipisují žádný význam a nevidí ve vzdělání svých potomků adekvátní smysl pro jejich budoucí život a často končí právě absolvováním základní školy.

Je proto důležité hledat přiměřené, východiska pro dané rodiny, nabídnout jim kvalitní pomoc s řádně vzdělanými odborníky a snažit se pomoci samotným dětem, aby v sobě našly v první řadě chtíč, sílu a motivaci do vzdělávání. Je velmi důležitá i samotná práce s rodinou, jako celkem. Je důležité pátrat po příčinách a společně hledat řešení těchto situací. Je velmi důležité zjistit příčiny, které brání úspěšnému vzdělávání těchto sociálně-ekonomicky znevýhodněných dětí. V rodině musí být vše správně nastaveno, rodiče i děti by spolu měli navzájem komunikovat a rodiče by se neměli vyhýbat komunikaci s pedagogickými pracovníky. Hledat s nimi řešení a vnímat a starat se o své dítě. Snažit se mu co nejvíce pomoci a dávat mu řádný příklad do budoucího života, především dítěti dokazovat důležitost samotného vzdělání pro jeho život.

V mé teoretické části ze shromážděné literatury se v první části snažím přiblížit právě zmiňovanou důležitost samotného vzdělávání, možnost řešení samotných problémů, které mohou nastat a po případě, jak je řešit. V druhé části jsem se zaměřila na samotné rodiny, důležitost jednotlivých vztahů, které v rodině vznikají, popisují důležitost komunikace mezi rodiči a dětmi. Ve třetí části zmiňuji samotné inkluzivní vzdělání, které by mělo těmto dětem pomoci.

Praktická část pojednává o pohledu na vzdělávání a samotném vzdělání mých respondentů a cílem této části je odpovědět na otázku, jaká důležitost je v rodině vzdělávání připisována.

Teoretická část

V teoretické části bakalářské práce je mým cílem definovat vzdělávání, důležitý předškolní vývoj, přípravné třídy a odborníky v nich pracující. Dále se zaměřím na sociálně znevýhodněné rodiny, na komunikaci mezi jednotlivými členy, na vliv rodinných vazeb mezi jednotlivci a v neposlední řadě vytyčím podstatu inkluzivního vzdělání znevýhodněných dětí.

1 VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávání je základní pojem pedagogické teorie a praxe. Chápe se, jako součást socializace jedince, je označováno za kognitivní vybavenost osobnosti, kde si jedinec osvojuje vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a zájmy, prostřednictvím jednotlivých vzdělávacích procesů. Vzdělávání je systém informací a činností, které jsou plánovány v kurikulu škol a realizovány ve výuce. Vzdělávání je společensky organizovaná činnost zabezpečovaná institucí školství. Úrovně vzdělávání se dělí do tří kategorií, což je základní, středoškolské a vysokoškolské. Je chápáno, jako jedna z kategorií, které charakterizují populaci. (Průcha, Waltnerová, Mareš: 2009)

Vzdělávání dělíme do dvou základních druhů obsahů, jedná se o všeobecné vzdělávání, které je chápáno, jako souhrn nejobvyklejších předpokladů, pro společenské fungování člověka a mnohostranný rozvoj osobnosti. Dále se jedná o odborné vzdělávání, které je určováno jako souhrn předpokladů k vykonávání určité profese, tudíž jde o vědomosti, dovednosti a schopnosti, které jsou zaměřeny k výkonu určité kvalifikované práce. (Vališová, Kasíková: 2007)

Předškolní vzdělání

Podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (§33) podporuje předškolní vzdělávání především rozvoj osobnosti dítěte v předškolním věku, zároveň se podílí na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji. Předškolní vzdělávání je velmi důležité při osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot, a také mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Také napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními potřebami.

Předškolní vzdělávání je (§34) organizováno pro děti ve věku od tří do šesti let. K tomuto vzdělávání se přednostně přijímají děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky.

Základní vzdělání

Podle zmíněného školského zákona (§44) vede základní vzdělávání k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, aby zvládali účinně komunikovat a

spolupracovat, také chránit své fyzické a duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, jsou vedeni k ohleduplnosti a toleranci k jiným lidem i k odlišným kulturním i duchovním hodnotám, aby adekvátně poznávali své schopnosti a reálné možnosti. Základní vzdělávání je v současné době jedinou etapou vzdělávání, které se povinně účastní každé dítě v ČR. Základní vzdělávání se realizuje v oborech základní škola a základní škola speciální.

Střední vzdělávání

Podle zákona č. 561/2004 Sb. (§57) vede střední vzdělávání k tomu rozvíjet vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty získané v základním vzdělání důležité pro osobní rozvoj. Poskytne žákům obsahově širší všeobecné nebo odborné vzdělání a upevňuje jejich hodnotovou orientaci. Dále vytváří předpoklad pro plnoprávný osobní a občanský život, samostatné získávání informací a celoživotní učení, pokračování v navazujícím vzdělávání a přípravu pro výkon povolání nebo pracovní činnosti.

1.1 Předškolní dítě a jeho vývojové charakteristiky

Předškolní věk je období mezi třetím rokem věku a nástupem do školy. Vývojová psychologie často toto období označuje jako věk hry a přípravy na školní povinnosti a prostředí. Jedná se o období určité stabilizace vlastních pozic dětí ve světě, a také současně obdobím vlastní diferenciaci neboli uvědomování si rozlišností, což si klade za cíl přijímání odpovědnosti za své jednotlivé činy. „*Je věkem iniciativy, obrovské energie, nadšení, zvědavosti, pohybu. Aktivitami si dítě potvrzuje hodnotu sebe sama, ubezpečuje se o tom, že samo dokáže udělat spoustu věcí, bez pomoci*“ (Kolaříková: 2015: 11).

Toto období, ač trvá krátce, je pro vývoj jedince velmi důležité. Je charakteristické velkými vývojovými změnami a ovlivňováno různými podněty. Dítě v tomto věku velmi touží po pozornosti a chvále, kterou by mělo i dostávat, avšak přiměřenou k situacím. Děti v daném věku jsou přesvědčeni o své pravdě, ale zároveň by si měly uvědomovat i potřeby ostatních. I přes to, že touží po vlastní nezávislosti, potřebují stále ujišťovat, že jim kdykoli v případě potřeby dospělý pomůže, že je stále jejich jistotou. Naplnění vývojového úkolu bez pochyby dochází v sociálních interakcích, které jednotlivce buď úspěšně podporují, nebo brzdí. Může vést k rozvoji pocitu viny, jedním největším extrémem je velká obava rodiče o dítě, jedná se o nedůvěru v jeho rozvíjející se schopnosti a dovednosti. Rodič má samozřejmě strach, aby si dítě neublížilo. Můžeme se setkat i s přesným opakem ze strany přistupování rodičů k dítěti,

kde je na něj kladeno příliš mnoho nároků, vysokých požadavků, které vzhledem k věku jedince neodpovídají dosažené vývojové úrovni. Oba uvedené extrémy mohou bez pochyby vést k rostoucím pocitům viny, jedinec se může ocitnout na křižovatce, absolutně rezignovat, mohou se objevit pocity úzkosti. Uvedené aspekty mohou podpořit nepříznivé působení na formování „vlastního já“, nepříznivě mohou ovlivnit jejich sebedůvěru, a dokonce i sebehodnocení dítěte. Nepříznivé sociální zkušenosti mohou jedince poškodit jak po stránce fyzické, tak i psychicky. Předškolní věk představuje především etapu pro rozvoj jednotlivých důležitých dovedností pro vytvoření základu všeho, co bude jedinec do budoucna potřebovat k dalšímu rozvoji v jednotlivých etapách života. Dítě je v daném období křehké a možná prožitá traumata a možné otřesy brání jedinci v rozvoji vlastního sebevědomí a víry ve vlastní schopnosti. (Kolaříková: 2015)

1.1.1 Kognitivní vývoj

Celkové poznávání v tomto věku je celkově zaměřené pouze na nejbližší svět a jeho určená pravidla. Piaget označuje toto období jako fázi názorného a intuitivního myšlení. Myšlení předškolního dítěte ovšem ještě zcela nerespektuje určité zákonitosti logiky, v tom případě bývá často nepřesné i svým způsobem omezené. Můžeme jej tedy označit za egocentrické myšlení, kdy jedinec nedokáže respektovat znaky reality a je spíše zaměřen na svém příznačném názoru, stále nechápe, že by měl respektovat více specifických hledisek a názorů. Dalším znakem je fenomenismus, kdy se dítě ztotožňuje pouze s určitými znaky nebo představou. Jsou mu svým způsobem nápadné, ovšem nejsou důležité a odmítá akceptovat reálnou pravdu. Jako dalším způsobem, jak dítě vybírá své informace a nazírá na svět je prezentismus, tudíž stále přetrvává určitá vázanost pouze na přítomnost, jednoduše je to tak, jak to dítě samo vidí a nic jiného si nepřipouští. (Vágnerová: 2005)

Představivost je pro děti předškolního věku dle Vágnerové velice důležitá. Děti stále všemu úplně nerozumí, a tudíž ani jednotlivé situace a dění nejsou schopné správně interpretovat. Pokud se jim určitá realita zdá nesrozumitelná, vysvětlují si ji po svém nebo tak, jak jim samotným se to hodí, často uvažují nesprávně, až zkresleně. Můžeme tedy říct, že předškolní děti interpretují realitu tak, aby pro ně samotné byla srozumitelná a přijatelná. Právě z těchto uvedených informací se v tomto věku často objevují nepravé lži – konfabulace. Děti kombinují vzpomínky s fantazií, je pro ně nezbytná především pro jejich citovou a rozumovou váhu. Je samozřejmé, že za další důležitý aspekt je to, co se děti naučí či převezmou od dospělých nebo starších dětí. Díky tomu mohou dospělí učení různými způsoby

usměrnit či regulovat. Dle Vygotského se jedná o zónu proximálního vývoje, měl za to, že se všechny kognitivní funkce dají shrnout do dvou úrovní, a to v první řadě jako určitý výsledek jednotlivých sociálních interakcí s jinými lidmi, od kterých se díky pozorování určitý způsob uvažování učí, v druhé fázi se již jedná o naučenou a zvnitřněnou funkci. Samozřejmě se v tomto období vyvíjí mnoho důležitých rysů, jako je vývoj paměti, což závisí na zrání příslušných mozkových struktur. Dále rozvoj paměťových strategií, kde se jedná o způsoby, které slouží k lepšímu zapamatování. Mezi důležitý vývoj spadají i verbální schopnosti a rozvoj dětského slovníku, dále i důležitý emoční vývoj, což se vyznačuje větší stabilitou a vyrovnaností. (Vágnerová: 2005)

1.1.2 Socializace

Podle Vágnerové (2005) dochází k socializaci i mimo rámec rodiny, respektive i mimo nejbližší prostředí příbuzných a rodinných známých, dochází k ní i v jiných sociálních skupinách, ve vzdělávacích institucích, předškolní věk je nutno chápat, jako přípravu na život ve společnosti. A právě propojení mezi jednotlivcem a skupinou nazýváme socializace. Jednotlivý rozvoj osobnosti jedince probíhá v důležitých životních interakcích, dítě samo o sobě rozvíjí svoji individualitu díky kontaktům s jinými osobami. Socializace se neprojevuje pouze změnou chování, ale též i rozvojem prožívání a hodnocení, jedná se i specifické rozvoje sebepojetí a sebehodnocení. Ovšem celkový základ a způsoby chování si samozřejmě dítě nejprve osvojuje v rodině. Učí se zde komunikaci, vnímání jiných lidí, učí se je chápat, porozumět jim, určitým způsobem se do nich snaží vcítit, být vůči nim empatický, respektovat je, ale ta velmi důležité je považováno, že se učí ovládat své emoce, vyjádřit vlastní názory, učí se řešit konfliktní situace. Tyto veškeré naučené nebo převzaté životní zkušenosti následně jedinec uplatňuje i mimo domov, v první řadě ve svém třídním kolektivu a samotných vzdělávacích institucích. Pokud si dítě v těchto začátcích života osvojí a zafixuje nevhodné způsoby chování, následně ve velké míře bude mít problém v komunikaci s cizími lidmi, které budou pouze posilovat jeho nejistotu a sklony vyústěné k nepřiměřenému chování. Za první sociální skupiny je samozřejmě vnímaná v první řadě rodina, dále jeho vrstevníci a škola. Vrstevníky, tudíž jak nejbližší přátelé i ostatní spolužáci mají na jedince významný a velký vliv. Samozřejmě se díky tomuto kolektivu jedinec nejprve musí adaptovat, začlenit se, naučit se spolupráci, musí se naučit i prosadit sám sebe navzdory ostatním, ovšem ve zdravé míře. Mateřská škola je pro dítě první vzdělávací instituce, kterou jedinec pozná a do které vstupuje, díky tomu vstupuje do konkrétní společnosti jako takové, ovšem poprvé jako

samostatný jedinec. Je důležité si uvědomit, že proces socializace nekončí pouze v tomto stádiu, ovšem přetrvává celý život jedince.

1.2 Školní dítě a jeho vývojové charakteristiky

Nástup do školy je velmi důležitým sociálním mezníkem. Dítě v tomto období získává zcela novou roli, stává se školákem. Dítě prochází zápisem a prvním slavnostním dnem ve škole, který potvrdí jednoznačnost sociální proměny a začátek nové životní fáze. Škola, jakožto vzdělávací instituce ovlivní další rozvoj dětské osobnosti, způsob samotného prožívání celého zbývajících dětství a projeví se i v oblasti sebehodnocení. Selhání ve škole může ovlivnit nejen samotné sebepojetí osobnosti, ale také další životní směřování. Školní věk můžeme pochopit jako období oficiálního vstupu do společnosti, kterou představuje instituce školy. Právě zde musí dítě potvrdit své kompetence, pilně pracovat a plnit povinnosti, tak jak od něj společnost očekává. (Vágnerová: 2005)

Školsky zralé děti začínají vnímat celek jako soubor detailů, mezi nimiž jsou nějaké vztahy. Tyto detaily chápou jako součást celku. Děti dovedou rozkládat celek na jednotlivé části a mají již schopnost správně vnímat pořadí. Celkovou kvalitu školní práce ovlivňuje i úroveň senzomotorické koordinace. Také dozrává sluchová percepce, většina dětí denně slyší mluvenou řeč a věnuje ji pozornost, protože potřebuje ostatním lidem rozumět. Samotný rozvoj myšlení školáků se projevuje používáním základními zákony logiky a základními vlastnostmi poznávané reality, ať už v aktuální podobě nebo na úrovni zafixované zkušenosti. Samotné děti přicházejí do školy zpravidla tehdy, kdy dochází ke kvalitní proměně jejich uvažování. Ovšem proměna dětského uvažování je postupná. Myšlení školáka je vázáno na samotnou realitu, dokáže uvažovat o určitých věcech, které si sám prožil a postupem času se způsob myšlení projevuje v úvahách o okolním světě, jiných lidech i o sobě samém. (Vágnerová: 2005)

1.2.1 Socializace

Ve školním věku je v první řadě ze socializačního hlediska nejdůležitější vstup do školy. Tato etapa představuje odklon od výlučného vlivu rodiny a podřízení instituci, jež reprezentuje hodnoty, standardy a normy, které jsou základními kameny v naší kultuře a společnosti. Samotná škola děti rozvíjí určitým způsobem, který kolikrát nemusí být absolutně shodný se směřováním rodiny, tak jak společnost považuje za žádoucí. Tento věk je další

velmi důležitá životní fáze, která samotné děti připravuje na život ve společnosti. Právě v této instituci se dítě připravuje na svou pozdější profesní roli a již v této fázi průběžně potvrzuje své předpoklady pro její získání. Právě samotná úspěšnost ve škole předurčuje pozdější společenské zařazení. (Vágnerová: 2005)

Podle zmíněné autorky přináší nástup do školy zásadní změnu způsobu života v souhrnu označované jako školní připravenost. Rozvoj příslušných zkušeností, schopností i samotných dovedností závisí především na rodině. V tomto věku se totiž rozvíjí hned několik vztahových linií. Mezi ně patří vztahy s různými lidmi mimo rodinu. Zpravidla se jedná především o učitele, kteří představují výraznou autoritu pro jedince, tak i vztahy s vrstevníky, které do budoucna jsou velmi důležité. V rámci samotných sociálních skupin se postupně začínají rozlišovat jeho role a postavení, které se zde školákovi podařilo zaujmout. Ve školním věku jsou nejdůležitější tři základní oblasti, což je rodina, škola a vrstevnická skupina. Rodina představuje důležité sociální a emoční zázemí, a zároveň ovlivňuje i uplatnění dítěte, nejvíce svými nároky na školní výkon. Dále škola, díky které dítě získává předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění. A poslední zmiňovaná vrstevnická skupina, která umožňuje rozvoj i jiných vlastností a dovedností, které jsou užitečné pro společenský život. Dítě se s vrstevníky může srovnávat a snažit se dosáhnout stejné úrovně.

1.3 Povinné základní vzdělávání

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání stanoví, že školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, vztahuje se na státní občany České republiky, a i na občany jiného členského státu Evropské unie, kteří pobývají na území České republiky déle než devadesát dnů (§36). Povinná školní docházka začíná vždy počátkem školního roku, který následuje po dosažení šestého roku věku dítěte, pokud mu ovšem není dovolen odklad. Zákonný zástupce, tedy rodič dítěte má povinnost přihlásit dítě k zápisu.

Podle §37 nastává odklad povinné školní docházky ve chvíli, kdy dítě po dovršení šestého roku věku není tělesně nebo duševně vyspělé a požádá o to písemně zákonný zástupce dítěte, ovšem žádost musí být podložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení, a také odborného lékaře nebo psychologa.

Základní vzdělávání v příslušné škole má 9 ročníků a dělí se na první a druhý stupeň. První stupeň je složen prvním až pátým ročníkem a druhý stupeň šestým až devátým ročníkem. (§46)

Základní vzdělávání pro žáky s určitým druhem znevýhodnění se vzdělávají ve třídách nebo školách s upraveným vzdělávacím programem, může s předchozím souhlasem ministerstva trvat deset ročníků, první stupeň tvoří první až šestý stupeň, druhý sedmý až desátý stupeň. (§46)

Školní zralost je stav dítěte, který zahrnuje jeho psychologickou, emocionálně sociální způsobilost zahájit školní docházku, začít se účastnit bez větších obtíží výchovně vzdělávacího procesu a je výsledkem a cílem úspěšně dovršeného vývoje předchozích období. Školní připravenost nám označuje aktuální stav rozvoje osobnosti dítěte ve všech oblastech s přihlédnutím k vnitřním vývojovým předpokladům i výchovným podmínkám. (Kolaříková: 2015)

1.3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

V souladu s principy kurikulární politiky v Národním programu rozvoje pro vzdělávání v České republice a zakotvenými ve školském zákoně se do vzdělávací soustavy zavádí systém pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Tyto dokumenty jsou vytvářeny na dvou základních úrovních, a to na úrovni státní a školní. Státní úroveň v těchto dokumentech představuje Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy a školní úroveň představují školní vzdělávací programy podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. (MŠMT, rámcový vzdělávací program, 2017)

Rámcové vzdělávací programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem, a především uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. Tyto programy vycházejí z koncepce společného vzdělávání a celoživotního učení, formulují námi očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání.

Rámcový vzdělávací program vymezuje vše, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, včetně vzdělávání v odpovídajících ročnících středních škol. Tento program navazuje na rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a je východiskem pro rámcové vzdělávací programy pro střední vzdělávání. Přesně specifikuje úroveň klíčových kompetencí, kterých by měli žáci dosáhnout na konci základního vzdělávání a přesně vymezí vzdělávací obsah, kde se jedná o očekávané výstupy a samotné učivo. Zmiňovaný program podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně samotných možností jeho vhodného propojování a využití všech podpůrných opatření ve shodě s individuálními potřebami žáků. (MŠMT, Rámcový vzdělávací program, 2017)

1.3.2 Pojetí, cíle a vzdělávací oblasti rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

Základní vzdělávání přímo navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Jedná se o jedinou etapu vzdělávání, kterou musí povinně absolvovat celá populace žáků, a to ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních. Základní vzdělávání již zmiňovaného prvního stupně usnadňuje svým pojetím žákům přechod z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Toto vzdělávání je především založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, samotných možností, a především zájmů každého žáka. Vzdělávání na prvním stupni by svým praktickým charakterem mělo správně motivovat žáky k dalšímu učení. Vzdělávání stupně druhého pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim do budoucího života, umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností. Pojetí vzdělávání na druhém stupni je především stavěno na širokém rozvoji zájmů jednotlivých žáků, na provázanosti vzdělávání a života školy se životem mimo školu. V průběhu základního vzdělávání žáci postupem času získávají kvality osobnosti, které jim buď napomohou v pokračování studia nebo se zdokonalit ve své zvolené profesi.

Cílem základního vzdělávání je především pomoci žákům utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání, které jsou zpravidla zaměřené na situace blízké životu a na praktické jednání. Toto vzdělávání by mělo umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení, mělo by zároveň žáky podněcovat k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení samotných problémů. Žáci by měli být schopni všestranně, účinně a otevřeně komunikovat, jak mezi svými vrstevníky, tak s autoritami, nadřízenými, cizími lidmi i s rodinnými příslušníky. Žákům by se měla správně rozvíjet schopnost spolupracovat a respektovat práci i úspěchy jiných než pouze ty své. Měla by se správně vytvářet potřeba projevit pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací a zároveň vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám.

Vzdělávací oblasti základního vzdělávání jsou orientačně rozdělené do devíti oblastí, tyto jednotlivé oblasti jsou tvořeny vzdělávacími obory. Ty jsou dle rámcového vzdělávacího programu rozděleny takto:

- Jazyk a jazyková komunikace,
- Matematika a její aplikace,

- Informační a komunikační technologie,
- Člověk a jeho svět,
- Člověk a společnost,
- Člověk a příroda,
- Umění a kultura,
- Člověk a zdraví,
- Člověk a svět práce. (MŠMT, Rámcový vzdělávací program, 2017)

1.3.3 Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Rámcový vzdělávací program též stanovuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Tento program určuje, že žákem se speciálními vzdělávacími potřebami je žák, který ke svým vzdělávacím možnostem nebo k uplatnění a užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje jistá podpůrná opatření. Podpůrná opatření realizuje škola a školské zařízení. Podpůrná opatření se člení do pěti stupňů. Z toho první stupeň uplatňuje škola i bez doporučení školského poradenského zařízení, zbylé stupně již lze uplatnit pouze s doporučením. Začlenění podpůrných opatření do těchto stupňů stanovuje Příloha č. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb. Žáci se ve svých individuálních vzdělávacích potřebách a možnostech liší. Účelem podpory vzdělávání těchto žáků je především jejich plné zapojení a maximální využití vzdělávacího potenciálu každého žáka s ohledem na jeho individuální možnosti. Díky tomu pedagog přizpůsobuje své vzdělávací strategie na základě podpůrných opatření. Je třeba zohledňovat žakovi specifika, problémy v učení – čtení, psaní, počítání, snížená možnost učení. (MŠMT, Rámcový vzdělávací program, 2017)

1.4 Podpůrné mechanismy

Přípravná třída

Hlavním cílem přípravných tříd je připravovat děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od prvního ročníku základních škol a předcházet tak případným neúspěšným začátkům ve školní docházce. Zanedbávání školní docházky ovlivňuje průběh dalšího vzdělávání. Základem všeho je správně organizovaná činnosti dětí, což se zpravidla zaměřuje na nejrůznější druhy her – jako jsou hry didaktické, konstruktivní nebo soutěživé, rozhovor, učení, vycházky, pracovní, pohybové, hudební a výtvarné činnosti. Přípravná třída se zřizuje při základních či

mateřských školách s počtem minimálně 10–15 dětí ve skupině, při základní škole se počítá do doby vyučování, což je 20 vyučovacích hodin rozdělených na kratší intervaly se střídáním činností zaměřené na potřeby a individualitu dítěte. Ovšem přípravnou třídu nezapočítáváme do povinné školní docházky, děti nejsou klasifikované. Na konci školního roku se děti pouze stručně slovně zhodnotí, na konci přípravné třídy dítě obdrží pouze „pochvalný list“ o absolvování této třídy. (Balbín: 2008)

Výchovně vzdělávací proces přípravné třídy

Dle Balbína (2008) je tento program je zpracovaný pro celou třídu a je rozpracován do určitých jednotlivých okruhů učiva, které je opět rozpracováno orientačně. Každá vzdělávací instituce, pod kterou přípravná třída je si podle svých vlastních podmínek a samozřejmě na základě vývoje dětí ve skupině zpracuje vlastní rámcový výchovně vzdělávací plán, o všem rozhoduje především individuální možnosti a schopnosti jednotlivých dětí ve skupině a jejich tempo při zvládnání požadavků. O těchto požadavcích samozřejmě rozhoduje třídní učitel skupiny, který děti i jejich specifické problémy a potřeby dobře zná. Samozřejmě na třídním učiteli leží nelehký úkol, každé dítě zaujmout, a především se postarat o to, aby náplň přípravné třídy každé dítě zaujala a v první řadě v co největší míře napomáhala k rozvoji jedinců. Organizace a následně i celý program přípravné třídy by měly být maximálně přizpůsobeny vývojovým možnostem a jazykové vybavenosti dětí. Začátky v přípravných třídách nejsou vůbec jednoduché, ani pro pedagoga ani pro děti, jelikož pedagog většinou děti učí i těm nejzákladnějším návykům, jako konkrétní příklad uvedu hygienické návyky a přizpůsobování se kolektivu. Pro práci v takových třídách je nutné vytvořit přijatelné a příjemné prostředí, aby děti přicházeli a odcházeli domů s pocitem spokojenosti a zároveň se těšily na další školní den. Od učitele se očekává a vyžaduje velká trpělivost, ovšem i značná pedagogická tvořivost. Jeho úkol spočívá především ve vytváření dokonalého motivujícího prostředí, právě proto velmi záleží na osobnosti učitele pro přípravný ročník, na jeho schopnostech navázat kontakt nejen s dětmi, ale ovšem i s rodiči, který kolikrát není ani trochu jednoduchý, jelikož navázání kontaktu s rodinou a následná důvěra mezi jednotlivými aktéry je přínosem pro práci a pro vzdělávání dětí. Učitel musí vzbudit u rodičů především zájem o výsledky svých dětí, snaží se je přimět, aby se zajímali i o úspěchy a problémy svých dětí. Musí rodiče seznamovat s možnostmi, jak svému dítěti pomoci i mimo vzdělávací instituce. (Kolláriková, Pupala: 2010)

Asistent pedagoga

Dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., je asistent pedagoga pedagogický pracovník, který ve vyučování poskytuje podporu jinému pedagogickému pracovníkovi především při vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Daný pracovník především podporuje samostatnost a aktivní zapojení žáka do všech činností ve škole v rámci vzdělávacího procesu, dále usiluje o zapojení žáka do činnosti třídy a snaží se minimalizovat jeho možné vyloučení z kolektivu. (MŠMT, Zajištění asistenta, 2016) Tudiž vzdělává-li se v běžné třídě běžné školy žák se speciálními vzdělávacími potřebami, může ředitel školy požádat krajský úřad o zřízení funkce asistenta pedagoga. Ovšem podmínkou k podání této žádosti o zřízení dané pracovní pozice je doporučení buď školského poradenského zařízení – speciálně pedagogického centra nebo pedagogicko-psychologické poradny. Současně ředitel školy žádá o navýšení finančních prostředků pro danou pracovní pozici. Zmiňovaní asistenti fungují jak v přípravných třídách, tak ve školách speciálních. (Uzlová: 2010)

„Asistent pedagoga je druhým pedagogickým pracovníkem ve třídě a spolu s učitelem a pod jeho vedením pracuje se začleněným žákem i ostatními dětmi a pomáhá s organizací výuky tak, aby se ji mohli v co největší míře účastnit všichni žáci společně“ (Uzlová: 2010: 27).

Je však nutné zmínit, že se v daném bodě praxe velmi často rozchází s teorií. Pracujeme s dvěma základními vztahy. Asistent – učitel, asistent – začleněný žák. V celé řadě interakcí se objevuje řada nedorozumění, chyb i omylů, které ztěžují a brzdí celkovou práci v dané třídě. Ve většině případů daný pracovník s žákem funguje tak, že sedí odděleně spolu od ostatních dětí, pracují výhradně spolu, učitel se na začleněného žáka obrací zcela výjimečně a celkově chybí kooperace se spolužáky. Ovšem v takové situaci nemůžeme mluvit o adekvátním začlenění žáka se znevýhodněním ze strany školy.

Dle Uzlové se náplň práce asistenta pedagoga samozřejmě řídí potřebami konkrétního jedince a celkovou situací ve třídě. Hlavními činnostmi asistenta pedagoga je individuální pomoc žákům při začleňování se a přizpůsobení se školnímu prostředí. Asistent individuálně napomáhá žákovi při zprostředkování učební látky, pomáhá pedagogickým pracovníkům při výchovné a vzdělávací činnosti. Usnadňuje a napomáhá při vzájemné komunikaci pedagogů se žáky mezi sebou a pomáhá při spolupráci se zákonnými zástupci daného žáka. Je nutno podotknout, že asistent je přítomen ve třídě po celou dobu vyučování.

1.5 Inkluzivní vzdělávání

Inkluzivní vzdělání představuje v naší společnosti dlouhodobý trend, který si klade za cíl úplně přijetí každého dítěte, jako samozřejmého člena školní komunity. Žáci v rámci inkluzivního edukačního procesu se nedělí na dvě skupiny, ale jde o jednu skupinu žáků, které ovšem mají rozdílné individuální potřeby. Velmi zjednodušeně dle Lechty lze říci, že tato inkluze zmíněných žáků se více snaží přizpůsobit výchovně vzdělávací prostředí dětem. (Lechta: 2010)

Je nutné zdůraznit, že se setkáváme i s integrací žáků. Ta zahrnuje přípravu žáků na začlenění do běžných škol. Žák se musí přizpůsobit škole a nepředpokládá se, že sama škola, jako výchovná instituce se musí změnit, aby dokázala pojmout větší různorodost žáků. Inkluze se právě snaží o akceptaci různorodých žáků, pokud se jedná o pohlaví, rasu, jazykový původ, sociální pozadí nebo úroveň výkonu. *„Všichni žáci bez ohledu na jazykové, kulturní, etnické rozdíly nebo rozdíly v sociálním a ekonomickém statusu, pohlaví a schopnostech mohou být vzděláváni se svými vrstevníky v běžných třídách, ve školách co nejbližše svému bydlišti. Vidíme, že při inkluzivní edukaci jde evidentně o širší populaci, než je tradiční chápání znevýhodněných lidí, jelikož značnou část této populace zde tvoří děti, které chápeme jako ohrožené a vyloučené“* (Lechta: 2010: 29).

Podle zmiňovaného autora si inkluzivní vzdělávání klade za cíl sociální adaptaci člověka. Koncept inkluze se zaměřuje především na práva všech dětí, bez rozdílu. Jde hlavně o akceptování minority žáků, skutečný koncept inkluze, by měl připravit všechny jedince na život ve společnosti, ve které se odjakživa vyskytují i lidé s různými typy znevýhodnění, ať se už jedná o sociální nebo ekonomické či jiný druh postižení. Je více než jasné, že celý koncept inkluze, a hlavně jeho realizace jsou velmi ovlivňovány aktuálními společenskými podmínkami. Společnost by odjakživa měla brát na vědomí, že se v daných komunitách vyskytují i lidé, kteří jsou pro svoje nedostatky vyčleněni ze společnosti. Školy mají zodpovědnost za poskytování širokého vyváženého učiva všem svým žáků, což sebou nese dle Lechta tři hlavní principy inkluzivního vzdělávání, jehož smyslem je zprostředkovat všem odpovídající a podnětnou výuku. Jedná se o to, že učitel při výuce bude podněcovat odpovídajícími úkoly a výzvami. Odpovídají na odlišné vzdělávací potřeby všech svých žáků a snaží se překonat potencionální bariéry při vzdělávání a hodnocení jednotlivců i skupin.

Etnické minority a inkluzivní vzdělávání

V naší společnosti jsou za nejpočetnější etnickou minoritu považováni Romové. V rámci tématu inkluzivního vzdělávání se o něm zmiňuje také Lechta (2010). Je nutné zdůraznit, že romské etnikum není homogenní. Jsou zde zastoupeny všechny sociální vrstvy. Ovšem je fakt, že nelze přehlížet skutečnosti, jakými jsou, že skupina Romů pocházející ze sociálně-ekonomicky znevýhodněného prostředí je velmi početná. Také je tato skupina nejvíce odkázána na pomoc od společnosti ve všech důležitých oblastech. Jedná se především o bydlení, zdraví, zaměstnání, a také i výchovu a vzdělání. Důvody školní neúspěšnosti těchto žáků z daného prostředí jsou jasné. Jedná se o nekvalitní rodinné zázemí, špatnou, kolikrát i nulovou školní docházku, absence pomoci rodičů při plnění školních povinností. Některé konkrétní rysy osobnosti romského dítěte ze sociálně-ekonomicky znevýhodňujícího prostředí mohou být pro adaptaci na školu nevýhodné. Jedná se především o tyto rysy. Jako první je dle Lechty vnímání. Sociálně znevýhodněné romské děti vnímají často pomaleji, s velkým počtem zvláštností a nedostatků na základě mnohem frekventovanějšího poškození zrakového a sluchového orgánu, jakož i sníženého intelektu. Takové dítě vnímá mnohem pomaleji a obtížněji vztahy mezi předměty. Nedostatečná rozlišovací schopnost má za následek, že na základě určitého společného znaku mylně rozlišují předměty. Dalším důležitým rysem je pozornost. Učení klade na pozornost žáků ve škole zvýšené nároky, zejména pak na samotnou koncentraci. Romští žáci mívají slabou úmyslnou pozornost, hůře se soustředí, potřebují častější přestávky, při kterých si mohou například zacvičit, popovídat si, protáhnout se. Pozornost těchto žáků je rozptýlená, unavitelnost rychlejší a potřebná aktivita se ztrácí rychleji než u ostatních žáků. Proto je důležité využívat všechny činitele, které vyvolávají a podporují udržování potřebné pozornosti a aktivity, bez nich je proces učení nemožný.

Za další rys uvádí Lechta samotnou paměť. Žáci ze sociálně znevýhodňujícího prostředí mohou mít paměť méně výkonnou ve všech třech složkách. Nové podmíněné spoje se u romských dětí, často se sníženým intelektem, vytvářejí pomaleji, a když se vytvoří bývají nestálé. Romské děti si osvojují nové poznatky pomaleji a je potřeba je častěji opakovat. Osvojené vědomosti rychle zapomínají. Přírozený je proto požadavek častějšího procvičování a doučování. Kde se jednoznačně projevuje vliv rodinného společenství je jednoznačně učení a samotná vůle. U mnoha romských dětí je pozorováno pomalejší tempo učení a s tím je spojená vůle. Mnoho dětí vůli nemají, jelikož vyrůstají pod slabým vlivem rodičovské autority. Důležitý faktor, který nepříznivě ovlivňuje úspěšnost těchto dětí je v první řadě neschopnost vytvořit si nějaký pevný program, cíl a strukturu. Romské děti ve většině případů nejsou trpělivé, ani vytrvalé a svědomité. Projevuje se to nerozhodností, nepozorností,

nesamostatností a slabou vytrvalostí. Různým překážkám se raději vyhnou nebo se předčasně vzdají. Romové jsou známi mnohem intenzivnějším prožíváním, tudíž intenzivnějšími emocemi. Jejich emoce jsou vyznačovány snadnější vzrušivostí, impulzivitou a výbušností. Nedostatečné ovládnutí citových projevů je zřejmé už v dětském věku a přetrvávají až do dospělosti. V emocionální oblasti jsou tyto děti z daného prostředí spíše labilní, neurotické, bojácné, nebo naopak agresivní a výbušné. Obtížněji si romské děti vytvářejí vyšší city, jakými jsou odpovědnost a pocit povinnosti. Velmi často postrádají intelektuální city, což je potřeba poznávat nové věci, zájem o další vědomosti. Romské děti jsou celkově velmi hravé, výrazně temperamentní, hlučné a obtížněji se přizpůsobují školnímu pořádku. Jsou bezprostřední, učitelé dlouhodobě pracující s romskými žáky potvrzují, že je nezbytné získat si jejich důvěru, a to zejména vytvořením adekvátního prostředí, kde má dítě pocit jistoty a bezpečí, cítí osobní zájem a citovou blízkost učitele. Romské dítě je bohužel velmi urážlivé. Je velmi nutné zdůraznit, že na školní úspěšnost romských žáků velmi působí nesprávný styl výchovy, nízká vzdělanostní a kulturní úroveň samotné rodiny, nevhodné socioekonomické poměry, nízká hodnota samotného vzdělání, a tím spojená málo ohodnocená pozice žáka v těchto rodinách. Proto se samotná škola a vyučující snaží o co nejdelší a intenzivní výchovný vliv a snaží se alespoň z určité části eliminovat nesprávnou rodinnou výchovu. Učitelé se velmi často snaží daný problém s rodiči řešit, ale často se setkávají s negativním přístupem, vzhledem k tomu, že málokterý rodič má zájem o vzdělání svého dítěte, a kolikrát jim ani nevádí nulová školní docházka svého potomka a jakoukoli radu ze strany vyučujícího, berou jako přímou diskriminaci, nebo hůře rasismus. Je potřeba, aby si sami rodiče uvědomili, že učení a nabývání vzdělání je pro jejich potomky potřeba. Na to, aby se chtěli a mohli správně učit musí mít uspokojeny primární potřeby, a to cítit mateřský zájem, péči, být zdraví a sytí. Ve výchovně-vzdělávacím procesu je možné stavět na více odlišnostech, a některé tyto odlišnosti můžeme vnímat pozitivně a brát je jako jejich přednosti. Což podle Lechty je především jejich silná a hluboká emocionalita, schopnost hlubšího prožívání podnětů, výrazný temperament, vnitřní solidarita. V mladším věku bývají tyto děti upřímně vděční. (Lechta: 2010)

1.6 Doučování

Zkvalitňování vzdělávání žáků je jednou významných součástí celkové koncepce integrace vyčleněných a znevýhodněných komunit. Tato cesta není zaměřena pouze na samotné školní vyučování, ale i na výuku, která probíhá po skončení školního vyučování a

probíhá ve volném čase samotných žáků. Může se jednat o placené doučování kvalifikovanými odborníky, nebo se rodina může obrátit na různá komunitní centra, která sama nabízejí možnosti doučování přes skupinu dobrovolníků, většinou se jedná o vysokoškolské studenty, kteří jsou vedeni kvalifikovaným odborníkem a hodiny bývají většinou finančně nenáročné, mnohdy vůbec neplacené. (Balbín: 2008)

I sebedokonalejší metoda nemusí být v těchto výukách úspěšná, pokud samotný doučující není pořádně empatický a citlivý k danému dítěti. Musí vždy zachovávat chladnou hlavu, jednat s dítětem rozvážně, brát zřetel na individuální potřeby, zapojit do výuky takzvanou školu hrou. Hra rozvíjí nejenom rozum, ale i city, tvořivost a fantazii. Vlastností hry je především volba a rozhodování. Jde především o rozvoj optimálního rozhodování, a to hlavně ve smyslu racionálním. Schopnost volit z mnoha alternativ svědčí o mravní identitě osobnosti, proto díky této metodě dokážeme u dětí rozvíjet i etický kodex. Prostřednictvím hry se dítěti rozvíjí i komunikační schopnosti a různými situačními hrami se žák rozvíjí, jako samostatná osobnost. Zaujímáním i určitých rolí ve hře může žák na vlastní kůži v modelových podmínkách, které jsou vedeny příslušným pracovníkem, prožívat reálnou sílu mravního soudu, hodnocení a postojů při řešení a prožívání školních a životních situací. Doučující musí být svým způsobem obětavý. Obětavost znamená vnitřní potřebu a rozhodnutí, svými schopnostmi a možnostmi ovlivňovat druhé, aby dosáhli svého místa ve společnosti a důstojného uplatnění. Aby se dané děti ve školních hodinách nebály vyjádřit svoje vědomosti i před kolektivem a samotným učitelem. Samotné doučování by mělo probíhat z předmětů, ve kterých má žák největší problémy, a kde je potřeba klást větší důraz na samotnou přípravu. Doučující musí samotné dítě zaujmout, získat si jeho důvěru, náležitě s ním pracovat a látku mu vysvětlovat v menších kruzích a snažit se o vysvětlení dopodrobna, často látku opakovat a snažit se dítěti dokázat, že se nemusí bát prosazovat a tímto způsobem mu vytvářet kladný vztah ke škole, učení a vzdělávání vůbec. (Balbín: 2008)

2 SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉ RODINY

Každá lidská kultura přizpůsobuje rodinu svým potřebám a tradicím. Nikdo, kdo uvažuje o rodině, nebo s ní profesionálně pracuje, by v žádném případě neměl přehlížet biologickou zakotvenost rodičovského i partnerského chování. V dnešní době civilizační trendy mohou naši biologickou podstatu potlačovat, mohou ji různě deformovat, ale přesně tato podstata se bude prosazovat v poruchách zdraví jednotlivců, a poté i v dysfunkcích rodiny. (Matoušek: 2003)

Společnost dokáže různými nátlaky přimět jednotlivce k zásadním změnám sociálního chování. Vznik správného rodičovského páru bez doplňkových způsobů chování muže a ženy. Biologicky je účast otce na výchově výhodná především z toho důvodu, že dítě se rodí nezralé a má velmi dlouhé období dospívání. Zde je patrné, že děti, o které pečují oba rodiče, jsou v jasné výhodě oproti dětem, které by byly nebo jsou odkázány pouze na mateřskou péči.

Pevná citová vazba mezi dítětem a rodičem je po psychologické stránce prohlášena za základní a nutnou podmínku zdravého psychického vývoje člověka. Později byly kritické výhrady adresovány všem kolektivním zařízením pro děti, počínaje jeslemi a školními družinami konče. Pro naši současnou rodinu je podle Matouška rovněž typické spojení nukleární rodiny s rodinou ženy. *„Naprostá většina městských rodin žije ve dvougeneračních nukleárních rodinách, děti mají mnohem volnější vztah k otci než k matce, s nímž je možné až do doby dospívání komunikovat o takových tématech, jako jsou škola, kamarádi, filmy a móda. S otcem je spíše možné mluvit o sportu a politice, otec se mnohem méně, než matka zajímá o školu a mnohem méně, než matka vypráví dítěti o svém vzdělání a zaměstnání“* (Matoušek: 2003: 40-41).

Celkově výchova dětí je poznamenána velmi vysokým tlakem rodičů na školní výkony jejich potomků. Tudiž je jasné, že rozhodující podmínkou kvalitního společenského uplatnění v budoucnosti jejich potomků nebude dravost nebo dobré sociální kontakty, ani psychická odolnost, ale v první řadě kvalitní vzdělání. V rodině, kde je kladen nižší důraz na vzdělání dětí v souvislosti s liberálním stylem výchovy ovšem k výše uvedeným příkladům nedochází. Je to dáno samotným pohledem rodičů na kvalitu vzdělání, některým přijde zbytečné, nebo nekladou adekvátní důraz na své potomky, co se vzdělávání týče. V mnoha případech samotné děti vidí nechuť k práci či vzdělání u svých rodičů. Musíme si uvědomit, že kvalitní rodina v dnešní společnosti je základ při správném vývoji a v budoucím fungování jedinců. (Matoušek: 2003)

2.1 Děti a chudoba

Logicky se předpokládá, že o děti mají pečovat jejich rodiče. A proto je chudoba dětí odvozena od chudoby rodičů. „*Chudoba dětí je spojována se statusem jejich rodiny. S jejich velikostí a s postavením dětí uvnitř rodiny. Protože děti do rodiny nepřinášejí žádné příjmy, potom je logické, že čím je jejich počet v rodině vyšší, tím je vyšší i riziko chudoby*“ (Mareš: 1999: 53).

Velký počet dětí ze sociálně ekonomicky znevýhodněných rodin ohrožuje finanční zajištění rodiny. Je samozřejmé, že rodiny s dětmi potřebují více zdrojů než rodiny bez dětí. S každým dalším dítětem přichází pokles životní úrovně. Ovšem není to pouze tím, že rodina musí uspokojit ze svých příjmů větší rozsah potřeb. Děti poté znamenají bariéru pro účast ženy na trhu práce. Pokud matka nechce zůstat v domácnosti, musí zaplatit něčí péči o děti v době, kdy sama pracuje. V dnešní době samozřejmě existuje rozšířená představa ostatní společnosti, že chudí jsou chudými právě proto, že nedokáží regulovat velikost svých rodin a v tom případě nedokáží udržovat rodinnou stabilitu. Děti se ovšem stávají chudými a vyčleňovanými nejen v početných, ale také v neúplných rodinách. Je to především dáno dvěma základními faktory. Za první považuje Mareš takový, že počet zdrojů se v takové rodině sníží ze dvou a více na jeden. Je to nepříznivé především přes to, že zároveň klesá i počet osob, mezi které se zdroje rozdělují. Jako druhý vidí Mareš v tom, že obvykle je neúplná rodina složena pouze z matky a jejich dětí. Navíc nutná péče o děti dále snižuje možnost lepšího uplatnění matky na trhu práce. Právě v těchto situacích začínají nejvíce trpět děti před nástupem či po nástupu do základních škol. Děti z takto špatně situovaných rodin často nemají dostatečný příjem od rodičů na potřebné vzdělávání a pomůcky s tím spojené. (Mareš: 1999)

2.2 Vzájemné uspokojování duševních potřeb dětí a jejich rodičů

Zásadní podmínkou pro toto fungování a vzájemnost je, že rodiče a ti, kdo stojí na jejich místě dítě v sobě vnitřně přijali za své a budou na jeho osudu i životě angažováni, že jim velmi záleží na budoucnosti svých dětí. Dítě pro svůj vývoj potřebuje náležitý přívod především sociálních podnětů ze svého nejbližšího prostředí, potřebuje určitou stálost a přehlednost daného prostředí, potřebuje především životní jistotu a vědomí, že jeho rodiče jej citově přijímají. Jako další samozřejmě potřebuje i jasný výhled do nejbližší budoucnosti. V rodině, aby měla jasný význam pro dítě, by neměly být citové vztahy pouze povrchní.

V citových vztazích nabývá dítě jistotu, že je rodiče neopustí. Rodina má plnit základní funkce, podle Matouška se jedná především o výchovu a vzdělání, materiální zabezpečení, péče o zdraví včetně zdraví duševního, vedení k morálním zásadám, vedení k úctě ke kulturnímu dědictví a v poslední řadě podporovat, ale také usměrňovat vývoj dítěte. (Matoušek: 2003)

2.3 Vliv rodiny a rodinných společenství na jednotlivce

Dle Matouška (2003) naše kultura velice zdůrazňuje vliv rodičovské péče na utváření povahy dítěte i vliv rodiny na duševní rovnováhu dospělého. Za základní rodinné společenství je v dnešní době považován vztah mezi matkou a dítětem. Ten vzniká a stabilizuje se už v době těhotenství. Dobře fungující rodina je založena na pevném společenství mezi mužem a ženou. Je-li společenství mezi jedním rodičem a dítětem silnější než mezi mužem a ženou, dítě toto porušení rodičovské solidarity ohrožuje, neboť mu dává větší vztahovou moc, než jaká mu náleží. Nejvýznamnější rodinnou aliancí dítěte je společenství mezi dítětem a rodičem stejného pohlaví. V tomto společenství se dítě učí především nápodobou, jednoduše se s rodičem identifikuje. Díky tomu rozvíjí svůj intelekt, osvojuje si dovednost regulovat emoce, učí se sociální inteligenci i morálnímu citění. Za další významný subsystem rodiny pokládá Matoušek společenství mezi dětmi. Dítě se v něm učí solidaritě na vrstevnické úrovni, formuje roli partnera, kterou bude později zastávat vůči spolužákům, kolegům, přátelům.

Dítě, které nemá možnost uzavřít alespoň s jedním rodičem pevné společenství, se velmi často považuje za deprimované, což znamená, že je zbavené náležité rodičovské péče. Takové dítě se bohužel začíná zpoždovat ve vývoji řeči, vývoji intelektu, dále také v sociálních dovednostech a bývá i často nemocné. Dlouhodobá deprivace v začátcích života dítěte má bohužel následky celý život. (Matoušek: 2003)

2.4 Ekonomický a sociální kontext

Mnoho jedinců se v dnešní době velmi často konfrontuje s nefunkčním společenským prostředím a s jevy, jako je nezaměstnanost, krize rodiny, krize hodnot, které nás bohužel nutí znovu zvažovat platnost cílů a obsahu vzdělávání a používaných metod. (Auger: 2005)

V dané době zvyšování ekonomické a sociální úrovně působí v mysli mladých lidí zmatek a vyvolává u nich i u jejich rodin stále větší pochybnosti o efektivitě vzdělávání a potřebnosti vědění. V tom případě začíná být narušena rodinná rovnováha nejistou vidinou

práce, která se dotýká mnoha rodičů. Rodiče, kteří se právě s tímto problémem setkají, se potýkají s několika těžkostmi, kterými jsou materiální nejistota, pocit, že své dítě nedokáží řádně zabezpečit, že rodičům již pro své děti nezbyvá dostatek prostoru a nedokážou řádně sledovat jejich pokroky ve škole. Mnoho rodičů v sociálně slabých kruzích, dává přednost citovým vztahům na úkor výchovného působení na své dítě. Vyhýbají se zákazům a příkazům, často na své děti kladou nízké nároky, snaží se vyhýbat jakýmkoliv konfliktům. To, že se na děti mimo školu nekladou žádné nároky, spolu s možným pocitem dětí, že si mohou všechno dovolit, vede k tomu, že mladí lidé ve škole nerespektují stanovená pravidla a často odmítají přistupovat na požadavky učitelů.

Dle Augera naše společnost mladou generaci velmi přeceňuje a svým způsobem idealizuje. Mnoho dospělých má tendence identifikovat se s mladistvými a chovat se takřka podobně, jako oni i ve chvíli, kdy by mladí lidé potřebovali najít adekvátní dospělý vzor. Auger tvrdí, že mnohokrát upozorňoval na to, že se v první řadě nezměnili mladí lidé, ale dospělí, kteří posunuli aspekty výchovy a vzdělávání. Kromě toho tradiční hodnoty, které dokázala zprostředkovat škola zaznamenaly jistý úpadek. Jedná se o práci, karierní vlohy a úsilí ve studiu. *„Dnešní doba je taková, že mladí vyrůstají ve společnosti, kde je smysl některých hodnot drcen. Hodnoty jako vzdělání, čas, práce a rodina musíme znovu poměřovat“* (Auger: 2005: 16).

Vztahy s učiteli

Tyto vztahy, které mladý člověk vnímá velmi citlivě, jsou doprovázeny především dvěma zásadními procesy, a to identifikací a projekcí. *„Identifikace je psychologický proces, během něhož subjekt napodobuje vzhled, vlastnosti a další atributy jiného subjektu a zcela nebo částečně se mu připodobní“* (Auger: 2005: 20).

Dítě se identifikuje nejprve rodičovským modelem, zatímco v období dospívání hledá své identifikační modely jinde, třeba mezi známými osobnostmi, idoly, staršími přáteli, mezi dospělými ve svém okolí, ale zvláště mezi svými učiteli a vychovateli, se kterými jsou denně v kontaktu. V nedostatečně fungujících rodinách je dítě dokonce vnímá, jako náhradu za rodiče a vyžadovat od nich citovou podporu. Jedná se o velmi důležité období a je zásadní pro formování osobnosti žáka. Oproti tomu projekce je *„psychologický proces, při kterém se určitá osoba připodobňuje k osobě druhé“* (Auger, 2005: 21).

Podle zmíněného autora se jedná o to, že si žák může promítat obraz svého rodiče do učitele, a bude s ním tudíž jednat stejně, jako by jednal se svým rodičem. Často dochází k tomu, že agresivní a nevysvětlená reakce vůči učiteli představuje opakující se konfliktní

chování, které student prožívá s rodiči, nebo vyjadřuje konflikt, který nemůže vypuknout doma. Z psychologického pohledu se jedná o vymezující vztah dítěte k rodičům, který se promítá do chování vůči učiteli.

2.5 Nerovnost ve vzdělání

Sociální nerovnost se realizuje v mnoha sférách sociálního života. Základními typy jsou nerovnost třídní a statusová. Souvisí s tím nerovnost v příjmech a majetku, v moci, privilegiích a prestiži neboli ve statusu. Sociální stratifikace pak není nic jiného než strukturovaná nerovnost celých sociálních kategorií, skupin či tříd na základě výše uvedených kritérií. Je nutno si uvědomit, že nejde pouze o nerovnost v získávání zdrojů, ale samozřejmě, jak tvrdí Mareš i ve způsobu jejich samotného užití, projevující se jako nerovnost životních stylů a životních šancí. Jako hlavní a nejvíce zásadní typ nerovnosti můžeme označit nerovnost podle pohlaví, a především podle etnického původu. Jedním z významných aspektů sociální nerovnosti je především nerovnost ve vzdělání. Proto je často vzdělávání chápáno jako prostředek zrovnoprávnění. Vzdělání je považováno za velmi významný nástroj společenského vzestupu, redukující nerovnost rozdělení bohatství a moci, neboť poskytuje mladým lidem ze všech sociálních vrstev dovednosti, schopnosti, a především znalosti potřebné k tomu, aby ve společenské struktuře zaujali hodnotnou pozici. (Mareš: 1999)

Vzdělávací instituce poskytují vzdělání a dovednosti potřebné pro průmysl, zároveň vštěpují žákům respekt k autoritě a disciplínu, které z nich dělají použitelnou pracovní sílu. Mechanismy, jimiž vzdělávání reprodukuje nerovnosti, jsou vysvětlovány různými způsoby. Podle Mareše nejčastěji tak, že školy, které navštěvují studenti z relativně privilegovaných rodin, zvyšují kvalitu, zatímco kvalitu škol navštěvovaných dětmi z deprimovaných vrstev drží převaha těchto nekvalitních studentů u dna. Bohužel nejde pouze o rozdílné materiální vybavení, ale i o kvalitu interakce učitele s žáky a atmosféru spolupráce ve třídě. Nerovnost ve vzdělání se ovšem zakládá především v rodinách, a to nejen neschopností chudých rodin posílat své děti do drahých a kvalitních škol. Ale i jejich neschopností poskytnout svým dětem poznatkové a kulturní zázemí. V tom si můžeme představit navštěvování knihoven, odebírání kvalitního tisku nebo navštěvování kulturních akcí. Musíme zde zahrnout i možnost neschopnosti poradit dětem s učivem. Děti si ze sociálně ekonomických slabých vrstev vytvářejí již ve svém raném vývoji různé kódy. Především i formy řeči, odlišný způsob používání mateřského jazyka, odlišnou schopnost verbalizovat myšlenky. To všechno podle Mareše ovlivňuje pozdější školní výsledky.

Pro řeč dětí z nižších tříd je charakteristický omezený slovní kód. Jejich řeč obsahuje mnoho zamlčených předpokladů. Chybí zde snaha vysvětlovat normy, hodnoty a životní vzorce. Veškeré sociální sankce se vztahují především k reálnému chování. Jejich jazyk a jeho následné využívání je spíše přizpůsoben komunikaci o praktických záležitostech než rozvitým diskusím s jasným tématem. Děti s omezeným jazykovým kódem se obtížněji vyrovnávají s neemocionálním a také abstraktním jazykem výuky. Mnoho z toho, co učitelé vykládají, je pro tyto žáky nesrozumitelné. (Mareš: 1999)

2.6 Neuspokojivý školní život

Vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků je velmi často spojováno se sociálními nerovnostmi ve vzdělání a dalšími koncepty, které uvažují nad sociální a edukační realitou. Znevýhodnění je často chápáno, jako relativní pojem, který je vymezený ke vztahu jiných jedinců. Jedná se o stav, kdy určití jedinci v důsledku své přirozenosti a odlišnosti nejsou vnímáni rovnocenně ve vztahu k ostatním členům dané společnosti. Jedná se vlastně o stav, který jedinci brání adekvátně naplňovat jeho potenciál, což je nejvíce vnímáno ve vztahu ke vzdělání samotnému. Sociální znevýhodnění lze charakterizovat, jako vztah k určitému jedinci, jeho potřebám, problémům a jeho specifické interakci s ostatními lidmi, ale i prostředím, ve kterém se vyskytuje. Ne všechno, co se odehrává na školách považují žáci z těchto rodin za nejlepší. Ve skutečnosti mají pocit, že nemají dostatečná práva vyjadřovat se k některým věcem, že je samotní pedagogové neberou vážně, že musejí strpět vzdělání, které je jim vnucováno a trpí volbou – selekcí, která je z jejich pohledu mnohdy neúprosná. Školní léta skrývají pro žáka často plno překážek v podobě špatných známek a neúspěchů. Mnoho žáků, včetně jejich rodičů, je přímo posedlých známkami a obávají se případného neúspěchu, ale je to také naopak. Mnoho žáků trpí pocitem, že nejsou schopny dosáhnout svých cílů a realizovat své plány, protože se často setkávají s absencí podpory ze stran svých rodičů a na vzdělání svých dětí nekladou důraz. (Auger: 2005)

2.7 Komunikace mezi rodičem a dítětem

Důležité v životě dítěte je především všimnout si jeho chování a reakcí. Zásadním pravidlem pro vzájemnou komunikaci je to, aby rostl vztah mezi dítětem a rodičem. Tudiž rodič si musí uvědomit, že musí věnovat vzájemné komunikaci čas. Tento čas se samozřejmě během života dítěte i během různých okolností v životě rodiče mění. Je důležité, aby rodič

využil čas přirozeně, tak jak se mu zdá, že je to vhodné. Rodič je především navigátor, který určuje hlavně v prvních letech života to, jak se bude v rodině společně komunikovat, jaké zkušenosti dítěti předá, jak samotné dítě bude motivovat do samotného vzdělání. Pro dítě je tento čas s rodičem velmi zásadní, je důležité, aby tento čas byl v rodině budován, aby byl vybudován podle vzájemné situace, jak to vyhovuje rodičům i dětem. (Špaňhelová: 2009)

Dle Špaňhelové je na vzájemnou komunikaci především zapotřebí klid. Co se týká komunikace ohledně vzdělání, neměl by rodič s dítětem komunikovat ve spěchu, není vhodné v těchto tématech s dítětem hovořit, když dospělý vykonává určitou činnost, neboť dítě si poté myslí, že na něj rodiče nemají čas a do budoucna může komunikace ohledně školních problémů ustat úplně. V takových situacích je velmi důležité dítěti adekvátně vysvětlit, že teď o daném problému hovořit vzájemně nebudou, ale je důležité si říci, že jakmile to půjde, hned si vzájemně promluví. Rodiče by neměli tyto záležitosti nechat být a rozhodně by o školních problémech měli mluvit hned, jak to půjde, aby dítě nemělo pocit, že to rodiče nezajímá. Další důležitou věcí při správné komunikaci je konkrétnost. Pokud mluví rodič s dítětem, a naopak je důležité, aby vzájemná komunikace probíhala konkrétně. Je důležité zjistit, co se stalo, jaký byl děj, jak to zapůsobilo na samotné dítě. Především je nutné vyvodit z komunikace závěr, aby se dítě ponaučilo a zároveň se vyvarovalo případným dalším problémům. Na konkrétnosti je zapotřebí se zaměřit i ve smyslu použití konkrétních slov, kterým dítě rozumí. Ve vzájemné komunikaci mezi rodičem a samotným dítětem je důležité naučit se sdělovat navzájem své pocity. Mnohdy se totiž stává, že rodič na své dítě reaguje neadekvátně, podrážděně, nepřiměřeně. Je důležité to dítěti sdělit, aby si nemyslelo, že rodič nemá zájem dítě vyslechnout a zároveň se rodič vyhne tomu, aby se dítě uzavíralo se svými problémy do sebe. (Špaňhelová: 2009)

Výzkumná část

V praktické části své bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní šetření. Výzkumné šetření jsem prováděla v mnou oslovené rodině, která byla tak ochotná, že mi pomáhala výzkumné šetření uskutečnit.

Díky tomuto šetření bych chtěla přiblížit, jak konkrétně vzdělávání v rodině probíhá a kolik času je mu věnováno. Jak na samotné vzdělávání pohlíží rodiče, s jakou intenzitou svým dětem pomáhají s učivem, jak konkrétně své děti motivují a zda jim jsou příkladnou oporou pro vzdělávání. Jak děti chválí za školní výsledky a naopak, jak je potrestají, za ty špatné. Popřípadě pokud děti mají problémy se školním učivem, zda jsou ochotní pomoci jim s doučováním, popřípadě jim nějaké zajistit.

3 CÍL, METODA, REALIZACE A ÚČASTNÍCI VÝZKUMU

3.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je popsat na konkrétní socioekonomicky znevýhodněné rodině jak funguje a jakou roli mají rodiče ve vzdělávání dětí. Zajímá mne, jak jsou rodiče dětem nápomocni i oporou, jak konkrétně své děti motivují nebo trestají, případně, jak probíhá mimoškolní příprava v rodině a samotné doučování. Zároveň jsem se zajímala, jak plní děti své povinnosti spojené se školou a domácí přípravu.

3.2 Výzkumné otázky

Stanoveny byly tři výzkumné otázky, které se nejvíce týkají konkrétního vzdělávání v rodině. Jedná se o tři různá témata, kterým jsem se věnovala během rozhovoru s dětmi a jejich rodiči.

- Jak konkrétně probíhá vzdělávání dětí v dané rodině a kolik času je mu věnováno?
- Jak konkrétně a jak intenzivně probíhá mimoškolní příprava dětí na vyučování?
- Jaké podstatné faktory ze strany rodičů nejvíce motivují děti k řádnému plnění svých školních povinností?

3.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořila kompletní šestičlenná rodina a jejich přidělený sociální pracovník, jakožto mí účastníci výzkumu. Rodina bydlí v okrese Rychnov nad Kněžnou v malém bytě ve druhém patře.

Základní informace o účastnících výzkumu:

- *Účastník výzkumu 1 - otec*
  - Dosažené vzdělání: základní vzdělání,
  - V současnosti nezaměstnaný, pobírá sociální dávky,
  - Věk: 57 let.
- *Účastník výzkumu 2 – matka*
  - Dosažené vzdělání: základní vzdělání,
  - V současnosti nezaměstnaná, pobírá invalidní důchod,
  - Věk: 54 let.

- **Účastník výzkumu 3 – syn** (v textu uvedeno nejmladší syn)
  - Probíhající vzdělání: Základní škola speciální,
  - Dochází na logopedii,
  - Věk: 8 let.
- **Účastník výzkumu 4 – syn** (v textu uvedeno mladší syn)
  - Probíhající vzdělání: Základní škola speciální,
  - Dochází na logopedii,
  - Věk: 10 let.
- **Účastník výzkumu 5 – syn** (v textu uvedeno starší syn)
  - Probíhající vzdělání: Základní škola speciální,
  - Navštěvoval mateřskou školu, dochází na logopedii,
  - Věk: 12 let.
- **Účastník výzkumu 6 – syn** (v textu uvedeno nejstarší syn)
  - Probíhající vzdělání: Základní škola,
  - Navštěvoval mateřskou školu,
  - Věk: 14 let.
- **Účastník výzkumu 7 – sociální pracovník**
  - Dosažené vzdělání: Vysokoškolské,
  - Věk: 45 let.

3.4 Metoda výzkumu a sběr dat

Výzkumná část bakalářské práce je založena na kvalitativním výzkumu. Tento výzkum jsem upřednostnila především z toho důvodu, že je pro zjištění daného tématu nejvíce adekvátní, a díky tomu mi pomohl se do dané problematiky dostat hlouběji.

Výzkum byl proveden pomocí metody interview s rodiči i dětmi dané rodiny a sociálním pracovníkem, a také za pomoci metody pozorování konkrétních situací v rodině. Daný typ šetření jsem zvolila právě pro jeho výhody, které mi pomohly poznat rodinu v jim přirozeném prostředí domova, mohla jsem díky tomu zaznamenat a všimnout si změn k přístupu k učení, jak od dětí, tak rodičů, nebo naopak ignorování všech povinností, jak ze stran rodičů, tak ze strany dětí. A v případě nejasných postupů, jsem si mohla s dětmi či rodiči vyjasnit své pochybnosti, či dotazy. „Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka rozproštěný sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již

před tím někdo vybudoval. Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací“ (Švaříček, Šed'ová: 2007: 24). Pomocí pozorování a rozhovorů jsem vytvořila případovou studii, kde jsem studovala určitou malou sociální skupinu – rodinu. V případové studii jde o detailní studium jednoho konkrétního případu, v této studii sbírám velké množství dat, od několika málo jedinců, jde zde o konkrétní zachycení složitosti případu o popis vztahů v jejich celistvosti. V této studii se předpokládá, že důkladným prozkoumáním jednoho případu, lepe porozumíme jiným podobným případům. (Hendl: 2005)

3.4.1 Interview

Hlavními a důležitými výhodami pomocí tohoto typu při sběru dat je především to, že lze zaznamenat skutečnosti, které se již staly a také badateli dovoluje jistou kontrolu při sběru dat. Ovšem interview sebou nese i jistá omezení, mezi které patří například to, že nepřímá informace je filtrovaná informantem, nebo že je interview prováděno často v uměle vytvořených podmínkách. I přítomnost výzkumníka může vest ke zkresleným informacím a často se setkáme s problémem, že lidé neumějí adekvátně vyprávět. (Hendl: 2005)

Interview mi poskytlo celkem šest členů rodiny včetně sociálního pracovníka, který má rodinu na starosti. Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí jejich domova, poslední na obecním úřadě. Jeden rozhovor trval zhruba 25-30 minut. Přesnou metodou tohoto šetření je polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem připravených otázek. (Švaříček, Šed'ová: 2007)

Daný typ rozhovoru se skládá z pečlivě formulovaných otázek, na které se účastníci rozhovoru snažili přiměřeně odpovídat. Zvolila jsem tento typ především z toho důvodu, že je možné pohlížet na téma dle názorů a postojů jednotlivých účastníků daného výzkumu, a tím jim také umožňuje naprostou svobodu odpovědí. (Švaříček, Šed'ová: 2007)

Tyto otázky jsou složeny ze šesti témat, přitom každé téma má několik podotázek, které se dané problematiky týkají. Otázky jsem měla všechny předem připravené a stanovené, ovšem snažila jsem se při konkrétní nejasnosti nebo nepochopení otázky zpětně reagovat doplňující otázkou. Díky tomu jsem dokázala nahlížet na dané téma z pohledu svých tázaných jedinců.

Každý rozhovor jsem si nahrávala a převedla do psané podoby pomocí doslovné transkripce, přičemž jsem daný text gramaticky opravila. Pomohla mi doslova a detailně zachytit podněty a podrobně vyhodnotit výsledky tohoto šetření.

Tazatelské otázky - Polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami pro účastníky výzkumu

Rodiče

1. Jak ke vzdělání přistupují jednotliví členové rodiny?

- a. *Kolik času se denně učíte s dětmi nebo se připravujete do školy?*
- b. *Pokud nejste přítomni u přípravy či učení, jak kontrolujete, že je dítě naučené, nebo že má napsaný domácí úkol?*
- c. *Kdo u vás v rodině má pod kontrolou domácí přípravu dětí?*
- d. *Jste vždy u toho, když se dítě učí? Jak to děláte?*
- e. *Jak zjišťujete, jak se vašemu dítěti daří ve škole? Kde to zjistíte? Jak se ptáte dítěte?*
- f. *Jak to vypadá, když se máte jít učit s dítětem? Co mu říkáte, když chcete, aby se učilo? Co dělá dítě? Co na to říká?*

2. Jak přesně probíhá domácí příprava dětí?

- a. *Mají nějakou úlohu sourozenci? Jakou?*
- b. *Dokáže starší sourozenec ovlivnit mladšího, aby domácí přípravu plnil zodpovědně?*
- c. *Kdy se vaše dítě učí? Hned po škole? Nebo až se mu nebo Vám chce?*
- d. *Má vaše dítě svůj pokoj, kde plní domácí úkoly? Nebo sedí v obýváku u stolu či v kuchyni?*
- e. *Připravuje se dítě samo do školy nebo vždy vyžaduje někoho z rodiny u sebe?*

3. Jak často, a jak dlouho se dítě věnuje domácí přípravě?

- a. *Jak má samotné dítě rozvržené domácí přípravy?*
- b. *Učí se nejprve látku na další den nebo nejdříve vypracuje domácí úkoly?*

4. Využívá dítě možnost doučování, pokud v některých předmětech neprospívá?

- a. *Pokud ano, jak přesně jste se dozvěděli o možnosti doučování?*
- b. *Pokud se s dětmi učíte sami, stíháte časově všechny povinnosti i starost o domácnost?*
- c. *Co vy sami říkáte na samotné doučování?*
- d. *Kdo vaše dítě doučuje?*
- e. *Je dítě radši samo s učitelem?*
- f. *Je doučování pravidelné? Například dvakrát týdně na hodinu?*
- g. *Jak dlouho se dítě s učitelem učí?*

5. Jak konkrétně se zajímáte o výsledky svých dětí?

- a. *Konzultujete své děti s třídním učitelem?*
- b. *Jak často chodíte na rodičovské schůzky? Jak schůzky probíhají? Co říkáte učitelům? Na co se ptáte? Obcházíte všechny vyučující?*
- c. *Jak se radíte s třídním učitelem, jak postupovat při problému?*
- d. *Co děláte, když má dítě špatné známky? Jak se to dozvíte?*

6. Jak konkrétně probíhá motivace, pochvala či trest z vaší strany pro děti?

- a. *Jaké metody upřednostňujete, pokud chcete své děti motivovat k učení?*
- b. *Jak chválíte dítě, když se dobře učí? Řekněte konkrétně*
- c. *Jak káráte děti, když se neučí?*
- d. *Dáváte nějaké tresty za prospěch ve škole? Jaké přesně? A kdy?*

Vypracovala jsem celkem tři polostrukturované rozhovory – pro rodiče, děti a sociálního pracovníka. Každý rozhovor byl přijatelně přizpůsobený jednotlivým účastníkům výzkumu, ovšem náplň otázek byla vždy shodná.

3.4.2 Pozorování

Zmiňovaný způsob provedení výzkumu mi pomohl pohlédnout a přiblížit se konkrétnímu přístupu dané rodiny ke vzdělávání. Snažila jsem se vypořádat jak reakce rodičů, tak jednání dětí při učení, tak i při plnění domácích úkolů. V tomto případě jsem tedy byla zúčastněnou pozorovatelkou, snažila jsem se důkladně zachytit přístup jednotlivců k učení i k sobě samým, a také fungování rodiny, jako celku v tomto procesu. V rámci výzkumu byla samozřejmě zachována anonymita mých účastníků, kterou jsem jim na začátku naší spolupráce slíbila.

Při zúčastněném pozorování je výzkumník účastníkem interakcí, ovšem se odlišuje od ostatních tím, že pouze pozoruje a aktivně se nezúčastňuje. A také je pozorovatelem, který se od ostatních odlišuje záměrem. Pozorovatel by měl být přítelem, zvědavým cizincem a neznalým laikem. Pozorovatel se snaží zaznamenat hloubkový popis jedince a skupiny, snaží se získat co nejvíce informací o tom, jak lidé jednají a o čem komunikují. (Švaříček, Šedřová: 2007: 143)

Pozorování jsem měla rozděleno pouze na pozorování vlastní (březen–květen). Vlastní pozorování jsem prováděla pravidelně, k rodině jsem docházela každý týden v následujících měsících (březen, duben, květen). Popřípadě jsem si o dětech doplňovala informace díky nahlížení do sešitů a žákovských knížek. Nebyla jsem v rodině přítomna každý den, ale o to víc jsem si během svého fungování mezi nimi, dokázala s odstupem času lépe uvědomit

souvislosti a změny, které poté nadcházely, i když v malé míře. Vlastní pozorování trvalo přibližně 30 hodin v měsíci. Byla jsem s rodiči domluvená na konkrétní dny v týdnu, kdy jsem za nimi docházela, ale šlo i hodně o mou časovou flexibilitu a domluvu. Často se mi stávalo, že schůzka byla rušena na poslední chvíli a nahrazována jinými termíny.

Po příchodu do rodiny jsem se pokaždé pozdravila s celou rodinou, pokud byly doma přítomni všichni, což v tomto případě bylo vždy. Chvíli jsem si s nimi povídala nejčastěji o tom, jak se měly děti ve škole, jaké dostaly známky a jaké z toho mají pocity. Poté jsem je nechala plnit jejich povinnosti a pomáhala jim při plnění domácích úkolů, které bez každodenního dohledu sami nezvládaly, s výjimkou nejstaršího syna. Snažila jsem se s nimi navázat přátelský kontakt, aby se děti i v mé přítomnosti chovaly přirozeně a nepředváděly se vzájemně před sebou. A poté probíhalo doučování, jakožto pomoc z mé strany. V tu chvíli jsem se s dětmi připravovala do školy, ovšem vždy za přítomnosti rodičů. Případné dotazy jsem s rodiči řešila až po ukončení pozorování. Vedla jsem si pozorovací arch, kde jsem si bodově zaznamenávala poznatky, ovšem neměla jsem stanovená striktní kritéria, držela jsem se především svých výzkumných otázek.

3.5 Úvod do případové studie

Doučování ve vybrané rodině začalo na základě dohody se sociálním pracovníkem z městského úřadu a mě, jako studentky, která doučování nabízela. První návštěvu v rodině jsem absolvovala v přítomnosti sociálního pracovníka, který nejprve rodině vysvětlil, proč nabízím tuto pomoc, následně jim nastínil, jak bude doučování probíhat a jak často budu do rodiny docházet. Poté jsem se představila sama. Řekla jsem o sobě základní informace, že jsem studentka FF Univerzity Pardubice, popsala jsem, jaký obor studuji, obeznámila jsem je s tím, že píši bakalářskou práci na dané téma. Zároveň jsem jim nabídla delší pomoc s doučováním dětí v rodině, pokud budou mít sami zájem a uvidí, že i jiná forma mimoškolního vzdělávání má pozitivní vliv na zlepšení výsledků jejich dětí.

3.5.1 Popis prostředí

Rodina bydlí v pronajatém bytě 2+1 v druhém patře. Byt je vybaven velmi skromně, v podstatě se jedná o základní vybavení. Pokoje jsou vcelku malé na fungování šesti osob. Jedná se o kuchyň, kde se nachází pouze kuchyňská linka a jídelní stůl. Dále obývací pokoj,

kde je pouze televize, malý konferenční stůl a rozkládací gauč, na kterém spí rodiče. Tudíž se jedná o obývací ložnici. Poslední pokoj je dětský, kde jsou dvě palandy a jeden psaní stůl, na kterém je umístěný velký počítač, tudíž je zde prakticky nemožné plnit domácí úkoly nebo jinou přípravu do školy. U stolu je jedna židle a malá skříň. Pokoj je i nedostatečně osvětlený.

Byt je poměrně temný, rodiče závěsy neroztahují a ani nevětrají. Tudíž jsou místnosti vydýchané a zatuchlé, což považují za nevhodné při učení či plnění domácích příprav a jiné mimoškolní přípravy. Jako další považují za nepřiměřené absenci veškerých knih či jiných vzdělávacích materiálů, kromě učebnic a školních sešitů dětí.

V bytě jsou cítit cigarety i přes to, že matka chodí kouřit do chodby, ale v bytě nemají dveře (až na vchodové), takže i přes to je byt cítit cigaretovým kouřem. Byt byl často neuklizený a tím vznikal často chaos, stávalo se, že děti nemohly najít školní pomůcky. Rodina se nepřezouvá a po celém bytě chodí ve venkovní obuvi.

3.5.2 Popis mimoškolního vzdělávání – domácí příprava a doučování

Co se týká doučování i domácích příprav a následného učení, otec si přál, aby chodila dodržovala určitý řád a jeho děti tak měly jistotu, že nebudou nijak měnit jejich zaběhnuté zvyklosti.

Děti se učí především s otcem, který je zároveň jejich pomocnou rukou, autoritou a velmi blízkým člověkem. Každý den po příchodu dětí ze školy, následovala menší pauza, v které se občerstvily, převlékly, a poté šly plnit domácí úkoly. Veškerá domácí příprava se odehrávala u jídelního stolu v kuchyni, kde téměř vždy byli přítomni všichni členové rodiny. Matka prakticky pokaždé jako pozorovatelka nebo když vařila jídlo na další den. Otec se snažil připravovat s každým svým synem postupně, ale tomu se nepodařilo vždy dostát.

Co se jedná mého samotného doučování, zjistila jsem, že děti mají velké problémy s českým jazykem a matematikou. Nejstarší syn má problémy v matematice, hlavně s převody jednotek, tudíž jsem mu byla nápomocna hlavně v tomto směru, snažila jsem se mu vypracovat názornou pomůcku a vypsala mu ze svých materiálů, jak převod jednotek funguje. Jinak má syn lepší průměrné výsledky, je snaživý, obětavý a ze sourozenců má rozhodně největší potenciál při vstupu na pracovní trh. Je samostatný, navštěvuje základní školu a pravidelný dohled při jeho přípravě není potřeba. Jeho bratři mají největší problémy v českém jazyce a v počtech. Navštěvují základní školu speciální a v současné době stále navštěvují logopedii. Tudíž jsem jim pořídila pexeso s tematikou krtečka, jako nástroj pro rozvoj

komunikačních dovedností, vždy jsem se snažila dospět k tomu, aby mi samy říkaly, co na obrázku vidí a snažily se o patřičný popis věci. Toto považuji za můj největší úspěch, protože postupem času se do této aktivity zapojila celá rodina, až na nejstaršího syna. Dále jsem využívala slabikář pro nácvik čtení.

Doučování vždy probíhalo za přítomnosti otce. Ze začátku děti těžce nesly přítomnost cizí osoby, takže jsem se snažila navázat přátelský vztah, a vždy jim zprvu vyprávěla o sobě, co jsem dělala, říkala jsem jim, že sama chodím do školy nebo do práce, že pomáhám s domácími pracemi matce, což mělo pozitivní vliv, po určité chvíli se děti přestaly stydět a samy mi říkaly, jak se měly. Děti nebyly schopné udržet delší pozornost, po chvíli mi začaly odcházet od stolu, chtěly se napít nebo pustit televizi a stalo se mi, že se i odmítly ke stolu vrátit. Bylo mi nepříjemné, že za určitý čas přede mnou děti byly velmi nepozorné, nahrávaly si mě na telefon, nebo se smály probíhajícímu doučování, což mi vadilo hlavně z toho důvodu, že dítě, se kterým jsem se právě doučovala, neudrželo pozornost při učení a nepatřičně se vyjadřovalo na adresu svých bratrů či se jinak předvádělo.

Snažila jsem se sledovat jejich žákovské knížky, abych zjistila, jestli jsou v těchto předmětech alespoň patrné pozitivní posuny. Díky tomu jsme se dostala do konfliktu s otcem, který mi dal patřičně najevo, že k tomu nemám právo, a jak jsem si to mohla dovolit. Jelikož otec představuje hlavu rodiny, snažila jsem se s ním konflikt urovnat. Omluvila jsem se s tím, že jsem na to byla z domova zvyklá a neuvědomila jsem si, že by to pro něj mohlo být nepříjemné a další nahlížení do žákovských knížek jsem absolvovala pouze v přítomnosti otce a s jeho ústním svolením. Situace se zcela uklidnila.

3.5.3 Popis rodinných vztahů

Rodina funguje jako sehraná jednotka s velmi úzkými emocionálními vztahy. Všichni členové rodiny včetně matky jsou závislí na otci. Otec se o rodinu stará, jak nejlépe umí, denně dochází se svými dětmi do školy a činil tak i dříve, když děti navštěvovaly školu mateřskou. Rodiče neuznávají žádné tresty, nehádají se mezi sebou, nejsou na sebe zlí, nepoužívají žádné fyzické ani verbální tresty. Manželství rodičů je harmonické, což mi potvrdil i sociální pracovník. Manželé se mezi sebou oslovují především mámo, táto a děti oslovují jménem a zdrobněle.

Děti fungují především pospolu. Jsou to sourozenci i kamarádi zároveň. S nikým jiným se nestýkají, ani jsem je nikdy neslyšela mluvit o svých vrstevnících či spolužácích ze

školy. Nechodí ven, bohužel nemají žádné koníčky nebo sportovní vyžití či jiné volnočasové aktivity. Jsou velmi emocionálně závislí na svém otci. Vyžadují jeho přítomnost, mají s ním otevřený a upřímný vztah. Veškerý čas tráví pouze doma.

3.6 Výsledky výzkumu

3.6.1 Interpretace výsledků výzkumného šetření – interview

U všech rozhovorů byl vždy přítomný otec rodiny, tudíž dvěma synům otec vyloženě nadiktoval, co mi mají odpovědět, jeden syn mi odpovědět odmítal. Choval se nervózně, nedokázal říct jedinou souvislou větu, jen střídavě pohlížel na otce, poté na mě i na matku.

V případě matky, která byla přítomna u rozhovoru s otcem, se vždy odkazovala na výrok manžela, nebo když nechápala otázku, na kterou jsem ji musela téměř vždy dát nějaký příklad mi odpověděla, že přesně takhle to dělá.

Pro získání přesnějších odpovědí na výzkumné otázky bakalářské práce a pro větší přehlednost, jsem vytvořila následující kategorie:

- vzdělávání v rodině,
- vliv mimoškolního vzdělávání,
- motivační faktory.

Vzdělávání v rodině

Všichni účastníci výzkumu včetně sociálního pracovníka se shodli na tom, že příprava na další vyučování probíhá pravidelně každý den, ovšem pouze v rozmezí patnácti až dvaceti minut, není do toho zahrnuto samostatné doučování, odpovědi na otázky, které se týkají přípravy do školy, což znamená příprava tašky a učebnic, a poté vyplňování domácích úkolů měli téměř všechny podobné znění.

- „*No my se tady, oni vlastně choděj do tý zvláštní školy, že tak my se připravujem, když oni maj úkoly. Že tak s nima děláme, tak 10-15 minut no, každej den.*“ (otec)

Zároveň otec uvádí, že když se občas do školy nepřipraví, nedělá z toho nějaké závěry, určitě si uvědomuje, že samotná připravenost dětí na další den je rozhodně důležitá, ale nijak neřeší, když občas nastane situace, že se děti nepřipraví. Navíc si uvědomuje vzpurnost svých dětí, a když se jim samotným nechce, nic s tím rodiče nenadělají.

Sociální pracovník vnímá každodenní přípravu tak, že pouze otec a maximálně starší syn si dokáží připustit důležitost plnění těchto povinností.

- *„Myslím si, že otec důležitost každodenní přípravy vnímá, ze strany matky, té je to v podstatě jedno. Otec se snaží, aby všichni synové přistupovali ke vzdělání zodpovědně, denně si plnili své povinnosti, jak co se týká učení, tak samotné přípravy do školy.“* (sociální pracovník)

Jeden z mých účastníků výzkumu zastává občas takový názor, že někdy je každodenní příprava zbytečná, a není podstatné, zda má úkoly splněné či nikoliv, ovšem tuto odpověď neberu příliš vážně, jelikož se jedná o dítě v pubertálním věku a lze to u něj špatně posoudit, vzhledem k jeho přijatelným školním výsledkům.

- *„Nedělám si doma úkoly, já to stihnu za přestávku, když toho není tolik, nebo mi to dá kámoš opsat o hodině, věci si většinou připravím, ale někdy na to i zapomenu.“* (nejstarší syn)

Všichni účastníci výzkumu včetně sociálního pracovníka se shodli na tom, že stěžejní roli v přípravě do školy a v každodenní pomoci při plnění úkolů zastává otec, který se s dětmi pravidelně připravuje na další vyučování a denně s nimi vypracovává domácí úkoly. S přípravou učebnic na další den maximálně pomůže nejstarší syn. Matka v tomto konkrétním případě zůstává v pozadí, jelikož dle sociálního pracovníka její mentální vyzrálост není přiměřená, aby dětem dokázala patřičně pomoci.

- *„S otcem se učí, matka ta není mentálně schopná, aby jim adekvátně pomáhala a byla jim příkladem, jde hlavně o to, že matka sama pořádně není schopna pochopit látku, nebo respektive, souvislosti v ní.“* (sociální pracovník)
- *„No já no, spíš jako. Máma občas, ale spíš já se o to starám.“* (otec)

Otec si uvědomuje, že bez něj by synové k přípravě a učení čas nenašli, vzhledem k tomu, že se raději koukají na televizi. Občas je k přípravě a domácím úkolům musí i přemlouvat. A sám si ani nepřeje, aby si domácí úkoly plnily sami.

- *„No jako víte jak, to oni si to sami nedělaj, to oni sami takhle ne, to oni opravdu jenom takhle pořád se mnou, každej den.“* (otec)
- *„Já jim to takhlenc dám na stůl, ty úkoly, ale stejně to musím poupravit a opravit sám, tak já ani nechci, aby se učili sami nebo dělali domácí úkoly sami, já jim to zas takhle i zkontroluju a zrovna jim ten úkol podepíšu, až teda na toho nejstaršího, ten si chce všechno dělat sám.“* (otec)

Všichni synové se shodli na tom, že přítomnost otce při plnění domácích úkolů vyžadují a bez něj při přípravě fungovat neumí, ani nechtějí.

- *„Chci tátu u toho, ale tátu, mámu asi ne.“* (starší syn)

- *„Jo jo, to já jsem vždycky u toho, když se kluci učej. Děláme to tak, že si vezmou tašku, jako třeba ted'ka před chvílej, no a sednou si tady, rozdělaj si úkoly, že řeknou mi, co je potřeba, učitelka tam má sešitek napsanej, mi to ukážou, co tam je napsanýho, tak já si to vyčtu a podle toho děláme úkoly, vlastně tak jako s váma to děláme. Ale vždycky tu jsem a oni sami chtěj, abych byl“ (otec)*

Sociální pracovník si velmi dobře uvědomuje důležitost role otce v rodině, sám uvedl, že nebýt otce, rodina by absolutně nefungovala, ani by děti nemuseli v rodině zůstat. Ví, že ve směrech výchova a vzdělávání je vede pouze on, na tom jsme se shodli i spolu.

- *„To je to, co si myslím já, táta je opravdu tlačí před sebou v dobrém slova smyslu, ale jestli to bude ku prospěchu věci v závěru nedokážu říct, ale jestli je bude zvládat takhle tlačit před sebou celý život, to nikdo neví, mám trošku obavu, ale nechci nic přivolávat, kdyby ten otec selhal nějakým způsobem, tak asi ten nejstarší syn by se dokázal o tu rodinu postarat, když zůstane do budoucna s nimi doma, ale myslím si, že by ho to ani nenapadlo, odejít od nich a začít žít sám, tam je opravdu silné sepětí v té rodině a on opravdu vyniká, jeho potencial je absolutně někde jinde, vždycky pomáhal, ovšem oni žijí takhle pospolu, jestli je to úplně dobře ted' nedokážu říct, co s nimi udělají do budoucna holky, to taky netuším, já je opravdu vidím jen s tatínkem, ze začátku jsme je opravdu hodně popoháněli, vždy jsme otce pochválili, ta rodina by bez něj opravdu nefungovala, kdyby nějaký názor byl, odebrat ty děti, nicméně jsme zjistili, že ten důvod vlastně není, nikdo nevěděl, jak na tom budou, byly malinký, pak se tedy zjistilo, že začali spolupracovat se školou, se školkou, s pedagogicko-psychologickou poradnou, měli odklady atd, ale fungovalo to. Ale uvedu příklad, dřívě tam hořel barák, hasiči vtrhli do místnosti, matka seděla u stěny, v ruce držela dítě a neutekla, celý byt zničený, mokrý, nabízeli jsme možnost azylového domu, ale rodina se odmítala rozdělit, nebýt otce, všechno je jinak.“ (sociální pracovník)*

Dle rozhovorů s dětmi, rodiči i sociálním pracovníkem je zřejmé, že přípravu do školy i plnění domácích úkolů a zodpovědný přístup ke studiu zajišťuje výhradně otec, stejně tak dohlíží i na kázeň, stará se o výchovu a denně konzultuje své děti s pedagogem, jelikož od mala děti vodí ze školy i do školy, je si toho vědom i sám sociální pracovník, proto v tomto směru nikdy nevznikl sebemenší problém.

- *„No, když já tam chodim denně, tak ona mi jako říká, jak se učili nebo tak, a že jsou hodný a nezloběj, oni ted' maj známky docela dobrý.“ (otec)*

- *„Jo na schůzky chodím, spíš hlavně já nebo jako já tam ani nemusím chodit, když tam s nima chodím denně a ptám se pořád učitelky no, takže vim všechno co a jak.“*
(otec)

Každodenní doprovázení dětí a následné konzultování mi bylo potvrzeno i sociálním pracovníkem, který je o této situaci patřičně obeznámen.

- *„Určitě, děti jsou pravidelně konzultovány s třídním učitelem i díky tomu, že otec opravdu denně doprovází syny do školy a poté si je i vyzvedává.“* (sociální pracovník)

Mimoškolní vzdělávání v rodině

Otec i matka mají různorodé pohledy, co se dalšího mimoškolního vzdělávání týká, také mají různé pohledy na kvalitu vzdělávání. Matka syny do učení po skončení školního vyučování nijak nenutí, její pohled je takový, že jejím dětem stačí školní vyučování, otec se snaží o to, aby jeho děti měly nějaký řád, aby každodenní příprava a učení po škole vypadalo stejně, a též pozitivně uvítal pomoc z mé strany, co se doučování týká. Matka dělá pouze to, co jí manžel řekne, nebo je pouze fyzicky přítomná, ale do pomoci se nezapojuje. Matka mi při rozhovoru tvrdila, že se s manželem střídají, ale při doplňující otázce na sociálního pracovníka, mi bylo sděleno, jak to skutečně probíhá.

- *„No, samozřejmě, otázka ovšem je, zda to prostřední je podmíněné nebo není, jde o to, zda je vůbec schopná pochopit tu látku, to ona tam s nimi je určitě, ale do jaké míry. Hlavně, oni v minulosti měli určité problémy, vlastně pouze díky tomu otci zůstaly děti v rodině, ten je opravdu vůdčí osobností, jak ve výchově, tak ve vzdělávání a samozřejmě nejstarší bratr. Můj pohled je takový, že ten nejstarší je po otci, co se týká inteligence, chování, ti další jsou bohužel po matce, ona je tichá, málo mluví, nevýrazná, ta se i dle mého názoru špatně orientuje, co se týká běžného života, já si opravdu dlouhou dobu myslel, že má invalidní důchod na nějaké mentální postižení, pak jsem byl vyveden z omylu, že je to zdravotní záležitost. Ale říkám, není to zlá ženská, opravdu snažila se, i pracovat, když se jí přes úřad práce sehnalo nějaké místo, ale bohužel to nešlo.“* (sociální pracovník)

Doučování bylo prospěšné především v tom, že všechny děti, kromě nejstaršího, mají velké problémy s mluvením, stydí se při konverzaci, těžce hledají slova a v podstatě opakuji to, co jim řekne tatínek. Tudíž já se především snažila s nimi pravidelně číst, hodně konverzovat, aby se nebály při konverzaci s pro ně cizím člověkem. Pokroky byly, ale opravdu patrné.

- *„No jako, to oni až teď s váma měli nějaký doučování tady, jinak sem nikdo nechodí, já se s nima učím sám, nebo syn nejstarší pomůže, v tom je moc hodnej, doučování nám nabídl ten pan učitel, co učí kluky, tak jsem říkal, proč ne, ale sama víte, že to je těžký s nima, ale zase si kluci zažili něco jinýho a já jen doufám, že jim to k něčemu bude.“ (otec)*

Otec si všiml, že děti jsou z mého působení z počátku nesvé, těžko si zvykaly, i když jim bylo vždy vysvětleno, jak to myslím, jak to myslí rodiče, že za nimi docházím, že se pouze snažím podat pomocnou ruku. Tatínek mě od začátku připravoval na to, že nastanou situace, kdy se kluci absolutně „zaseknou“, přestanou hovořit, pouze funí, přehlíží a dokud oni sami dál nebudou chtít pokračovat, nic s nimi nepohne.

Co se týká klidu při doučování, často jsem měla problémy s tím, že hoši se před sebou vzájemně předváděli, bez nějakého většího významu se nahrávali na mobil, tudíž nejmladší syn často nechápal, co se děje a rozplakal se. Ovšem asi to bylo mou přítomností, otec mě ubezpečil, že on má při učení s dětmi klid.

- *„Tak tady je klid na učení, nic nás neruší, jen občas kluci blbnou, asi tak nějak jako všichni kluci, ale jinak jako dobrý, já jim vlastně moc neříkam, oni jako, když maj náladu, tak se učeť, a když jako nechtěť, tak je ne to..nedonutim. Spíš to je jako na jejich náladě no..“ (otec)*

Motivační faktory

U každého z dětí probíhá motivace stejným způsobem. Zde nehraje rozdíl ani rozdílný věk všech dětí. Nejmladší syn bývá často motivován bonbony, nebo jinými malými cukrovinkami, to samé ostatní dva synové. Nejstarší syn má rád mléčné výrobky, především jogurt, tudíž otec syna motivuje především tímto způsobem. Děti jsou skromné, nevyžadují po rodičích materiální odměnu, jsou velmi šťastní za to, když je jeden z rodičů pochválí a poplácá po zádech.

- *„No jako vono, Pavlík vždycky chce něco koupit, tak mu vždycky jako něco slíbim, jakože jo dam ti to, když chodíme nakoupit jídlo, tak mu třeba vždycky koupim bonbon, nebo nějakou sušenku, to von má moc rád, druhej má třeba moc rád jogurty, tak mu koupim jogurt, maj z toho radost.“ (otec)*

Doplňující otázka: A slíbíte jim třeba odměnu takovou, že můžou jít ven se proběhnout, nebo si můžou jít zakopat s míčem?

- *„No to moc voni ani jako nechoděť, ani na to nějak neslyšeť, oni jsou radši doma, tady není kam, vždyť to vidíte.“ (otec)*

Sami synové si říkají o zmiňovaný způsob odměny. Nebo jsou rádi za to, když jim rodiče dovolí pustit si v televizi oblíbený seriál neb nějaký film. Ovšem zde občas vznikají neshody, jelikož každý se chce dívat na něco jiného.

- *„Táta mi rád pustí televizi, mám rád pohádky nebo ty kreslený, to je taky pěkný. Nebo mě pohladí, to je hezký.“* (mladší syn)

Co se týká slovní motivace k dalšímu školnímu úspěchu je slovní pochvala od matky, tak od otce stejná.

- *„No, tak já chválím, že jsou jako hodný, že se učeť, no a jinač takhle no, jak říkal manžel“* (matka)

Tresty rodina absolutně neuznává, to mi bylo řečeno jak od otce, matky i sociálního pracovníka, neprobíhají žádné slovní ataky nebo třeba pohlavek, rodina v tomto ohledu funguje velmi harmonicky a klidně. Neexistují ani žádné zákazy nebo domácí vězení, dokud si nezlepší známky, i rodiče v tomto fungují stejně, matka si stojí za tím, jak řekne manžel. Sociální pracovník vidí podstatu motivace podle mě z důležitějšího hlediska.

- *„Ona je to opravdu zvláštní rodina, v rámci té rodiny motivace je taková, že by se jednou ty děti mohly mít lépe než samotní rodiče, kluci si myslím, že budou mít opravdu problém se zapojit do běžného pracovního procesu ve společnosti, v tomto jsem skeptický, ale třeba se můlím, myslím opět pouze ty mladší, ten starší ne, ten je v těchto věcech po otci a má reálnou šanci v tomto ohledu uspět. Jak říkám, denně s nimi dochází, stará se o ně natolik, až si myslím, že je to na úkor jejich samostatnosti. Na nějakou manuální zručnost, tam by to až takový problém nebyl, ale ti kluci mají i problém, co se týká pohybových koordinací, koordinace samotného pohybu, co se týkalo třeba skoku do dálky, tam byl problém, koordinace ruce a nohy, podepisuje se to na nich i v tomto ohledu.“* (sociální pracovník)
- *„No jako sem tam něco řeknu, ale jinač jako ne, já jim nedávám ani pohlavek, nebo tak, nemám rád tresty a jim by to stejně nic nedalo, nic by si z toho nedělaly.“* (otec)

Tato rodina funguje jako jedna velká jednotka, rodiče z úspěchu svých dětí mají radost, ovšem motivace k dalším úspěchům je prakticky stejná, nikdy se neliší. Daná rodina je opravdu pořád uzavřená doma, v šeru, klukům otec ani nenabízí možnost jít s kamarády, nebo se jít projít, argumentuje tím, že stejně bydlí na samotě, že v okolí nic není, že doma jim je nejlépe a z bonbonů a slovní pochvaly, jak jsou hodní a šikovní, že to dětem stačí. Za celé fungování v této rodině jsem ani já sama nepostřehla jiný motivační faktor. Sám sociální pracovník je toho názoru, že jiné, než zmiňované faktory v rodině opravdu neprobíhají, není si vědom žádného slovního napadání, ani fyzických pokárání či jiných trestů.

- „Já si myslím, že ano. Akorát ze strany té matky je problém v tom, že všechny tyto situace nedokáže dát do souvislosti. Ale jinak ano. Jedná se o harmonické manželství, nikdy jsem nezažil, že by zde docházelo k nějakým excesům, žádné fyzické násilí nikdy neproběhlo, nebo slovní napadání. Nebyl jsem u toho účasten, ale nejsem si vědom žádných potíží v tomto směru. Tu rodinu drží ten otec, vždy ji držel, mají problémy, hlavně materiální, ale vcelku se to dalo dávkami zajistit, aby fungovali, i se jim otec vždy snažil něco malého koupit, i když to nikdy nebylo nic honosného.“ (sociální pracovník)

Sociální pracovník nadále uvádí a potvrzuje informace, které jsem měla od otce, co se jiné motivace týká.

- „Mají třeba nějaké výhody, že je vezmou někam ven, jak říkám, tatínek je opravdu od malička vodil do školky, teď zase do školy, otec opravdu v tomhle směru zajišťoval ten motivační faktor, už jen díky tomuto přístupu. No maminka, jak bych to řekl, maminka se opravdu těžce do tohoto zapojuje, protože dost dobře není schopná určité věci pojmout, zjistil jsem, že důchod na to nemá, je tam ale opravdu velká mentální zaostalost.“ (sociální pracovník)

3.6.2 Interpretace výzkumného šetření – pozorování

Studium sociální skupiny – případová studie rodiny

Matka

Věk: 54 let

Březen

Dle mého názoru a pozorování je matka tichá, málomluvná a nevýrazná. Děti ji jako matku akceptují, ovšem nepředstavuje pro ně téměř žádnou autoritu, ani v domácnosti nezastává nějakou klíčovou roli. Matka se do vzdělávání svých synů zapojuje spíše pasivně než aktivně, občas se snaží dětem pomoci, ale stejně vyžaduje i ona přítomnost svého manžela, na kterého je jednoznačně fixovaná, jak psychicky, tak i fyzicky.

Matka nemá žádný trvalý pracovní poměr, tudíž veškerý čas tráví v domácnosti a čeká, až se děti vrátí ze školy, aby jim nachystala oběd a poté je přítomna u domácí přípravy dětí, do které se zapojuje zřídka kdy. Rodina pro ni znamená jednoznačně smysl života, i když sama má těžký život, dává dětem patřičnou lásku a pod kontrolou svého manžela dokáže plnit i jednoduché povinnosti.

Během tohoto měsíce se neobjevil žádný specifický problém. Každé odpoledne probíhalo v klidné a přátelské atmosféře, po splnění povinností společně s dětmi sledovala televizi.

Do domácnosti jsem docházela tento měsíc třikrát týdně, bylo zapotřebí, aby si na mě celá rodina zvykla, ale bylo to zpočátku velmi těžké, matka byla vždy přítomna u doučování svých dětí, občas se snažila do doučování zapojit, ale většinu času pouze pozorovala, čemu se s dětmi zrovna věnujeme.

Duben

Domácí příprava probíhala tento měsíc vždy ve stejném duchu, jako v měsíci předchozím, nezaznamenala jsem žádné potíže ze strany matky, o děti se snaží starat, jak dovede, ale potvrzuji si domněnku, že bez manžela by v rodině těžce fungovala. V mojí přítomnosti se jí ne jednou manžel snažil vysvětlit, aby se pečlivěji starala o domácnost, v bytě vládl menší chaos a synové byli tento měsíc trošku náladoví, ovšem matka si v této situaci nedokázala sama poradit. Problém spočívá v tom, že nedokáže na děti zvýšit hlas a spíše sleduje situaci a čeká, jak to celé dopadne. Myslím si, že si uvědomuje, že s chlapci je to složitější, ovšem všímám si silného pouta, které mezi nimi je, svým dětem se snaží dát maximum.

Tento měsíc jsem s matkou trávila více času a snažila jsem se k ní najít cestu, povídat si, i když rozhovor byl vždy velmi skromný a jednoduchý, ale byla jsem ráda, že mou přítomnost toleruje, trošku mi bylo nepříjemné, že vždy byla přítomna u doučování, mrzelo mě, že nebyl pořádný klid v bytě, jelikož příprava se plní vždy pouze v kuchyni, byt je velmi malý, temný, vůbec se u nich nevětrá, tudíž si myslím, že dětem chybí i čerstvý vzduch k řádnému fungování. S matkou jsem se snažila tuto věc řešit, pouze jsem naznačovala, že v bytě je příliš teplo, že se děti špatně soustředí, protože se stále něčím ovívají, ovšem nevedlo to k žádnému výsledku. Matka se snaží starat o domácnost, ovšem ani tento měsíc se do vzdělávání svých synů příliš nezapojuje, vždy čeká, až jí manžel podá informace nebo si ráda vyslechla moje poznatky, co se doučování týká. Ale všímám si jistého odstupu, který skrz mojí sobou má, uvědomuje si, že se snažím pouze pomoci, ale cítím z ní, že by byla raději, kdyby byli všichni doma sami.

Květen

V celém průběhu měsíce května jsem se snažila do rodiny docházet alespoň dvakrát týdně, dokonce jsem byla nápomocná i matce, která byla ze začátku měsíce samotná, bez manžela, ovšem se mi nepodařilo nijak zjistit důvod jeho nepřítomnosti. Přišlo mi, že pro

matku to bylo velmi těžké, ale musím ocenit pomoc ze strany nejstaršího syna, který je sice v pubertálním věku, ale matku se snažil uklidňovat, že o nic nejde.

Všimla jsem si, že vždy nechávala otevřené vchodové dveře, a jelikož se toto snad nikdy za dobu mého fungování nestalo, vždy bylo zamčeno, i když jsem byla uvnitř s dětmi, i když jsem přicházela, snažila jsem se alespoň zjistit, proč tomu tak je.

Matka byla nesvá, byly zjevné známky stesku a poprvé nebyla ani přítomna při mém doučování s chlapci, vždy seděla u nás a pozorovala, co děláme, jak si čteme, nebo si malujeme, hrajeme pexeso a nahlas říkáme, co na obrázku vidíme, ale nejstarší syn mě obeznámil později se situací. Otec měl nějaké zdravotní problémy a matka neunášela nepřítomnost svého muže dokonce dva týdny nejstarší syn nechodil do školy a zůstával s maminkou doma. Já jsem občas s matkou uvařila něco rychlého k večeři, snažila jsem se ji nějak nenuceně nabídnout svou pomoc, nechtěla jsem, aby si myslela, že ji dávám tímto krokem najevo, že není schopna se o rodinu postarat, takže jsem třeba přišla s tím, že to tu moc krásně voní, co to vaří, že bych se ráda přiučila.

Za celé tři měsíce musím podotknout, že matka se mě snažila akceptovat, co to jen šlo, viděla, že se snažím pouze pomoci jejím dětem, aby se zlepšili především v komunikaci, se kterou opravdu jak ona, tak i její tři synové mají opravdu velké problémy.

Otec

Věk: 57 let

Březen

Dle mého pozorování představuje otec autoritu a vůdčí osobnost celé rodiny nejen u dětí, ale i u své manželky. Je víc než zjevné, že na otce jsou fixovány nejen děti, ale i jeho žena. Je velmi hodný, milý, obětavý, nápomocný absolutně všem členům domácnosti bez rozdílu. I já samotná jsem k němu vzhlížela, kolik toho zvládne, je vesměs na vše sám, pouze s pomocí nejstaršího syna, kterého též obdivuji, především proto, v jakém věku se nachází.

Otec rodiny nemá žádný trvalý pracovní poměr, rodinu živí ze sociálních dávek. Tudíž je stejně jako jeho žena každý den doma a velmi aktivně se podílí, jak na chodu domácnosti, tak na vzdělávání svých dětí, dokonce se mnou velmi rád četl svým synům a bylo zjevné, že dokáže ocenit moji přítomnost. Na doučování a domácí přípravě se podílí aktivně, stejně tak jako na další motivaci a chvále. Neuznává žádné tresty, ani slovní napomenutí, ani žádné fyzické ataky, jako třeba pohlavek, či jiný podobný trest. Myslím si, že je toho na něj v jistých ohledech moc, přeci jen se stará o domácnost, nákupy, syny i svoji ženu a hraje v celé rodině opravdu nejdůležitější roli, jak ve výchově dětí, tak ve vzdělávání.

Otec hned souhlasil s mým působením a doučováním v rodině, s otcem jsem se snažila denně mluvit, říkat mu pozitivní zlepšení jejich dětí, chválila jsem je a i jeho, jak krásně vše zvládá a pořád působí šťastně. Nejprve mi každý den vysvětlil, jak se s dětmi učí on, co dělají, a hlavně mi řekl, že syny nesmím do ničeho nutit, jelikož bychom se nikam nedostali, vysvětlil mi, že jeho synové jsou opravdu velmi vzpurní a často náladoví a v tu chvíli s nimi nehne nic. Byl mi pokaždé po ruce, když jsem se snažila zjistit informace ohledně školy, co chlapcům dělá problémy a sám mě prosil, že by v první řadě potřeboval, aby se chlapci zlepšili ve čtení, konverzování a vyslovování.

Duben

V daném měsíci probíhala veškerá mimoškolní příprava vždy stejně, otec má nastavený určitý systém, který se musí dodržovat, z konverzace s ním jsem zjistila, že o svoje děti se náležitě zajímá a stará, denně s nimi dochází do školy, vyzvedává je, a dokonce obstarává i nákupy a nějaké menší odměny pro své syny, vždy v podobě nějakého bonbonu nebo malé cukrovinky.

Otec je též každodenně přítomen doma, i za mojí přítomnosti vždy vše fungovalo stejně, ovšem vznikl moment, který z mojí strany byl absolutně z jeho pohledu za hranicí. Konflikt jsem se snažila vyřešit a otcí vysvětlit, že jsem to nemyslela špatně, musím tedy vyzdvihnout, že ani přes to na mě otec hlas nikdy nezvýšil, ale důrazně mi kladl na srdce, že tohle se mu nelíbilo. Jednalo se o to, že jsem bez dovolení chlapcům nahlédla do žákovských knížek, chtěla jsem zjistit, jak na tom jsou, ale zpětně si uvědomuji, že jsem se v první řadě měla zeptat, tudíž absolutně chápu otcovu reakci, ale zároveň jsem díky tomu viděla, jak otec opravdu vše bere zodpovědně, o svých synech všechno ví, řekl mi, že si známky nemusím zjišťovat tímto způsobem, ale stačí, když se ho zeptám, že on je informovaný.

Velmi se mi líbilo, že v dubnu jsem přišla s myšlenkou, že by si s námi otec mohl číst nebo hrát pexeso, které jsem používala k tomu, aby se chlapci lépe rozmluvili díky tomu, že vždy každý popsal, co na obrázku vidí. Otec hned přijal můj nápad a chlapci se v jeho přítomnosti cítili lépe a tolik se nestyděli, a především se nepředváděli jeden před druhým, to zase otec dokázal uklidnit.

Květen

Ze začátku měsíce května otec nebyl v domácnosti přítomen, nevěděla jsem, co se děje, nebo kde se nachází, trochu mě mrzela jeho absence, protože v jeho přítomnosti se opravdu rodina cítí mnohem lépe.

Když asi v polovině měsíce při mých návštěvách a doučování již byl opět přítomný, bylo na něm patrné, že je opravdu velmi unavený, dokonce často usínal u stolu, ale, i když

jsem se ho později ptala, jestli vše funguje jak má a jestli se s chlapci stále denně připravuje, odpověděl mi, že se snaží fungovat stále stejně, aby chlapci měli vše hotové, plnil s nimi nadále úkoly, dokonce i tašky, a co mě mile překvapilo, že začal v domácnosti roztahovat závěsy, aby nebyla po celý den taková tma a dokonce jsem dvakrát za měsíc přišla do bytu a otec zrovna otevíral okno a chvíličku větral. Byla jsem z tohoto jeho kroku opravdu nadšená.

Za celé mé fungování v rodině musím otce opravdu pochválit, snažila jsem se mu vždy říct, že mám opravu radost, jak k dětem přistupuje, jak moc mu na nich záleží, jak se neustále snaží je tlačit nahoru a být jim každodenní oporou a pomocnou rukou, jak pečlivě s nimi plní domácí úkoly, i když ví, že chlapci pozornost dlouho neudrží, dokonce jim i připraví tašky, občas za přítomnosti synů, ale někdy dokonce sám, stará se o domácnost i o výchovu. Syny se snaží napomínat, jak se mají chovat, ale sám ví, že to s nimi není jednoduché a řekl mi to za tyto měsíce nesčetněkrát.

Nejstarší syn

Věk: 14 let

Březen

Z mého pozorování je tento chlapec snaživý, komunikativní, obětavý a rodině se snaží pomoci. Jak rodičům, tak mladším sourozencům, kteří mají opravdu velké problémy. Chlapec je samostatný, veškerou mimoškolní přípravu si plní sám, občas nastane situace, že se mu do ničeho nechce a stráví celé odpoledne na počítači, ovšem z rodiny je s otcem jediný, který se zvládá postarat o patričný chod domácnosti.

Jako jediný ze všech dětí dochází do Základní školy, kde nemá úplně špatné výsledky, ale má problémy s českým jazykem a matematikou, trochu mu dělali problémy chemické rovnice. Jinak dle mého pozorování prochází studium bez větších obtíží, pomáhá s domácí přípravou sourozencům – ovšem ne pravidelně, ale čeho jsem si všimla, že chlapcům kontroluje den, co den aktovky. Je škoda, že nemá samostatný pokoj a funguje v jednom pokoji se svými bratry.

Většinou po příchodu domů mezi druhou a třetí odpoledne se vždy nejprve najedl, chvíli si odpočinul a připravil si své věci do školy. Dle rozvrhu si nachystal učebnice a sešity, občas jsem si i všimla, že si každým sešitem prolistoval, předpokládala jsem, že si zpětně pročítá své zápisky.

Tento měsíc mě požádal o pomoc s matematikou, konkrétně s převody jednotek. Ze sourozenců je jednoznačně nejvíce samostatný, uvědomuje si, že na otce je toho někdy moc a snaží se mu pomoci i přes svůj pubertální věk.

Duben

V tomto měsíci se syn snažil vylepšit známku z matematiky a při každé mé návštěvě jsme se spolu snažili doučovat zmiňované převody jednotek. Nasbíral na této látce víc špatných známek a ve škole je díky tomu pomalu každý druhý den ústně zkoušený, snažím se mu pomoci, dokonce jsem mu doma našla svoji tabulku, kterou jsem mu donesla, aby viděl, jak přesně převody fungují.

Byl z toho mírně rozhozený, místy až protivný a zažila jsem i to, že si vybíjel svoji frustraci z neúspěchu na sourozencích, kteří absolutně nechápali, o co jde, tak i na rodičích. Otec mu vysvětloval, že takhle to nejde, matka mi přišlo, že příliš nechápala synovu rozhořčenost a bratři se mu spíše smáli do obličeje, což samozřejmě chlapce namíchlo ještě víc.

Jinak jsem si za celý měsíc duben nevšimla jiných problémů, chlapec plnil své úkoly svědomitě, alespoň podle toho, co jsem viděla, ale samozřejmě byly i dny, kdy se na učení vůbec nepodíval a tvrdil mi, že to stejně nemá cenu, že už se blíží konec roku.

Květen

Tento měsíc musím uznat, že pro chlapce dle mého názoru nebyl absolutně jednoduchý. Za prvé měl téměř dvoutýdenní absenci ve škole, vzhledem k tomu, že nechtěl nechat matku doma samotnou – za to jsem ho opravdu velmi pochválila, že se mi líbil jeho přístup, jak zodpovědně k tomuto problému přistoupil, ale zároveň jsem mu řekla, že mě trochu mrzí, jeho absence ve škole, že mu uteče látka a teď je to pro něj více než důležité, jelikož se snaží o zlepšení známky v matematice. Ale vysvětlil mi jeho pohled na věc, že má o matku strach a nemůže ji tady nechat samotnou.

I přes to, že se snažil pomáhat bratrům, ale za mojí přítomnosti nechal plnění domácí přípravy, úkolů i doučování čistě v mé režii, jelikož měl sám co dělat, aby nějakým způsobem zvládl starost o domácnost.

Na synovi jsou velmi zjevné známky starostlivosti o rodinu. Je na něm patrné i to, že mu na rodině záleží. A opravdu musím uznat, že na to, že se nachází v pubertálním věku, nechybí mu smysl pro zodpovědnost.

Starší syn

Věk: 12 let

Březen

Dle mého názoru a pozorování je toto dítě velmi problémové. Špatně komunikuje, nezvládá přítomnost cizího člověka v bytě, je plachý, velmi uzavřený a podle slov otce má ve

škole největší problémy. Když se mu něco nelíbí, bouchá s dveřmi, bezdůvodně křičí a všimla jsem si, že je na otce velmi vázaný. Bez jeho pomoci si není schopen ani vytáhnout z batohu sešit, nebo psací potřeby. Syn si dle mého názoru pořádně neuvědomuje podstatu vzdělávání, ani to proč se mu teď budu snažit pomáhat a docházet k nim domů v určených pravidelných intervalech. Nepřišlo mi, že by jeho vztah ke studiu byl kladný.

Každý den probíhal po příchodu ze školy podobně – já se snažila přijít za nimi ještě před jeho příchodem, abych alespoň viděla, jak nejprve funguje s rodiči. Vždy to mělo stejný průběh, když přišli domů – otec pro ně vždy chodil, řekl matce, jak se měl ve škole a co probírali. Ovšem otec u něho vždy stál a popostrkoval ho, aby matce sdělil informace.

Poté se najedl, ale v tu chvíli nastal zlom a odmítal dělat cokoli jiného než odpočívat. Otcí dalo opravdu hodně zabrat, aby ho dostal do kuchyně ke stolu, kde si plní domácí úkoly i přes to, že ho lákal na myšlenku volného zbytku dne. Já jsem se snažila, aby mi třeba jen ukázal, co ve škole dělali, že mu s tím můžu pomoci a bude to rychle hotové, a pak si třeba můžeme číst nebo něco zahrát.

Duben

K chlapci jsem si nacházela velmi těžce nějaký vztah, přišlo mi, že se mě bál, jak na mě nebyl vůbec zvyklý, tak jsem mu vždycky ze začátku mé návštěvy povídala o sobě, o tom, co jsem dělala, jak mi to jde nebo nejde ve škole a co dělám doma. V rodině panovala klidná atmosféra, vždy byl při doučování přítomný otec, s chlapcem jsem se věnovala především četbě a občas jsem s ním vyplnila domácí úkoly, nebo mu četla pohádku a po něm jsem na oplátku chtěla, aby mi řekl, co se mu nejvíce líbilo.

Snažila jsem se především o to, aby se zbavil jakési trémy přede mnou, aby mě nebral jako vetřelce, ale člověka, který mu chce pomoci, aby se ve škole cítil lépe. Věděla jsem od sociálního pracovníka, že přes všechny tyto problémy je manuálně zručný, tak jsem mezi učením s chlapcem například malovala nebo jsme si z papíru vystřihovali různé obrazce. Sama jsem se přesvědčila o tom, že pokud nechce nic dělat, nikdo ho k tomu nepřemluví a nutit ho nemělo žádný smysl.

Tento měsíc jsem i otce poprosila, zda nezkusíme kolektivní doučování, za prvé oni spolu budou něco podnikat, jako rodina a za druhé jsem to pojala formou hry, jak jsem již zmiňovala, šlo o pexeso, kde každý musel popsat, co vidí na obrázku. I když to chlapci šlo s velkými obtížemi a těžko hledal správná slova, opravdu se snažil a třeba po deseti minutách začal hovořit lépe.

Květen

První polovina měsíce byla obtížná v tom, že každému členu rodiny velmi chyběla přítomnost otce. Snažila jsem se ho tedy v dny, kdy jsem chodila chlapce doučovat ho zastoupit a plnila jsem s ním domácí úkoly a s bratrem si poté chystal tašku. Vždy alespoň fyzicky musel být u doučování přítomna matka, ač pouze fyzicky a do ničeho se nezapojovala. Chlapec se tedy poměrně upnul na nejstaršího bratra, dokonce mi i přišlo, že ho považuje za jakousi autoritu, i když ho sem tam, bez jakéhokoliv důvodu natáčel na telefon a potom se smál, když bratr zvýšil hlas v tom, že mu to jednoduše vadí a nechápe, proč to dělá.

V druhé polovině května jsme opět pokračovali ve skupinovém doučování, které podle mě mělo smysl a chlapec byl klidnější, protože byl přítomen i otec, ale už ani mě se tolik nebál, a dokonce se mi sám snažil říct, jak se třeba ve škole měl, i když mu to pořád dělalo problémy a jednalo se o jednoduché slovní spojení. Syn je hodný, snaživý, ale sama vidím, že je bohužel nesamostatný a opravdu vyžaduje každodenní přítomnost otce a bez něj je nesvůj a roztěkaný.

Mladší syn

Věk: 10 let

Březen

Dle mého názoru je tento chlapec velmi tichý, uzavřený, nijak výrazně se neprojevuje, má trochu problémy s prospěchem, ale zase musím vyzdvihnout to, že je velmi snaživý.

Má velké problémy stejně jako jeho dva bratři s komunikací, slovní zásobou a pravidelně dochází k logopedovi. Dále má problémy se čtením i s rukopisem a občas hůř chápe probíranou školní látku. Chlapec dochází do Základní školy speciální a měl i školní odklad, docházel do pedagogicko-psychologické poradny. Myslím si, že chlapec má šanci zlepšit si prospěch, když bude správně motivováno a řádně mu bude vysvětlováno, proč je důležité mít lepší výsledky.

Docházela jsem do rodiny ze začátku alespoň třikrát týdně, aby si na mě chlapec zvykl, stejně jako jeho sourozenci.

Plnila jsem s ním domácí úkoly a snažila jsem se mu stejně jako jeho bratrům nejprve vyprávět o sobě, zde jsem si všímala, že se chlapec cítí hned lépe, když na něj hned ze začátku netlačím s doučováním, ale nejprve si přátelsky snažím povídat a poté se opatrně vyptávat, co dělal ve škole a on sám mi ukázal podstatné materiály, které jsem potřebovala k tomu, abych se s chlapcem věnovala tomu, co doopravdy potřebuje. Většinou se jednalo o český jazyk a vše s ním spojené. Tento chlapec mi přijde jako velice učenlivý.

Co se týká například vztahů v rodině přišlo mi, že k chlapci velmi tíhne matka, i vzhledově je ji nejvíce podobný, co se týká například úklidu v pokoji, tak o to se chlapec dle mého pozorování moc nezajímá.

Duben

Tento měsíc byl s chlapcem velice klidný, ale často mi přišel velmi unavený a nesoustředěný. Všimla jsem si, že dostal od paní učitelky hvězdičku za správné plnění domácích úkolů, a i otec mi později říkal, že syna paní učitelka pochválila.

On a jeho nejmladší bratr si sám řekne, že si chce jít plnit domácí úkoly, sám si přinese tašku, dokonce si vyndá sešitek, kde má zaznamenané domácí úkoly a opět jsem se přesvědčila, že chlapec je manuálně šikovný, za domácí úkol měl vykreslování letních období a nad obrázkem měl napsat, o jaké období se jedná a vše určil správně, to mě i rodiče moc potěšilo. S chlapcem jsem měla celkem dobrý vztah, vždy když jsem s ním před doučováním začala přátelsky a povídala jsem mu svoje zážitky, po chvíli se snažil sám mi něco říct, i když toho nebylo mnoho a byly to jednoduché věty, měla jsem radost, že nám to spolu jde, i když to takhle růžové nebylo pokaždé.

Byla jsem přítomna u jedné fyzické nerozvážnosti s jeho starším bratrem, pochopila jsem, že mu bratr vzal lízátko, co dostal od otce a chtěl ho zpátky za každou cenu. Za další celkem pozitivní krok jsem tento měsíc uvítala, že se chlapci vcelku zamlouvalo kolektivní doučování, co se pexesa týkalo.

Květen

Tento měsíc byl asi nejvíce problémový, vzhledem k tomu, že v rodině nebyl přítomen otec a nejstarší syn jeho roli zastupoval. Chlapce jsem viděla až v polovině května, vzhledem k tomu, že odjel k babičce, která si ho u sebe po dobu nepřítomnosti otce nechala.

Trošku mě to mrzelo, protože mě práce s tímto chlapcem velmi bavila, a především jsem viděla, že i když to není jednoduché, a i chlapec umí být velmi vzdorovitý, přes to ho příprava baví, a dokonce jsem si tento měsíc připadala, že i mě už nějakým způsobem začal brát, ale myslím si, že pouze proto, že podle mě bral pozitivně moji snahu o to, aby se zlepšil ve čtení i konverzaci. Ale každý úspěch je úspěch, a i když to nejde rychle, jsem ráda, za každý malý pozitivní posun kupředu.

Nejmladší syn

Věk: 8 let

Březen

Nejmladší chlapec je podle mě nejvíce přátelský, tolik se nestydí, je trošku rozjívený, rád se předvádí a velmi často vyžaduje být středem pozornosti. Ale i přes to všechno mi přijde, že jeho smysl pro zodpovědnost je přiměřená věku. Též dochází k logopedovi, má také problémy s mluvou, rukopisem, čtením, ale i s matematikou a počty. Svůj volný čas tráví pouze doma, ven nechodí, ani nevyhledává společnost svých vrstevníků.

Jeho každodenní rutina spočívala v tom, že přišel kolem druhé s otcem ze školy, najedl se, převlékl se a otce sám požádal, aby s ním šel plnit domácí úkoly, dokonce si sám připravoval tašku, i když tam kolikrát něco podstatného chybělo, třeba jako psací potřeby, které nechal ležet na stole.

Chlapce se jsem si oblíbila a doufala jsem, že jemu bude můj přístup vyhovovat, i když se ze začátku měsíce opravdu hodně styděl.

Duben

Tento měsíc probíhal vesměs pokaždé ve stejném duchu, docházela jsem za chlapcem dvakrát týdně po škole, kolem půl třetí, jelikož v pozdním odpoledni jsem ho horko těžko přemlouvala, abychom si šli procvičovat čtení či psaní, nebo zkusili nějaké jednoduché počty v matematice.

U syna byla vždy přítomna matka, ale pouze jako pozorovatelka, občas se chtěla zapojit, tak jsem ji umožnila si sednout k nám a třeba synovi četla, ale přišlo mi, že mu nedokázala dát přiměřenou zpětnou vazbu, nebo alespoň pochvalu hned potom, co chlapec dočetl, bylo na něm vidět, že ho to uspokojuje, vždy se opravdu tak od srdce zasmál a třeba i mě potom obejmul. Věděla jsem, že s tímto chlapcem mám nejlepší vztah a poměrně brzy si na mě zvykl.

V toto měsíci otec přišel domů s tím, že prý u syna řešil jeden kázeňský přestupek ve škole. Jednomu spolužákovi prý úmyslně nalepil na židli žvýkačku, takže díky tomu jsem s chlapcem plnila trest v podobě kreslení obrázku, kterým se omluví spolužákovi. Většinou po ukončení doučování jsem si s chlapcem chvíli hrála. Sice jsem v rodině byla třeba dvě a půl hodiny, ale vzhledem k tomu, že udrží pozornost opravdu jen krátkodobě, vždy jsem si s chlapcem mezi učením hrála.

Květen

V první polovině měsíce na chlapci bylo značně viditelné, že pociťuje absenci otce, sama jsem si po dobu mého působení všimla, že otec opravdu hraje stěžejní roli ve

vzdělávání, výchově, ale zároveň působí, jako největší opora pro chlapce, kterým doma opravdu chyběl, a i když se nejstarší syn snažil chlapce uklidnit a nahradit otcovu pomoc, nestačilo to.

V tomto měsíci jsem se s chlapcem hodně věnovala počtům, chtěl udělat otci radost tím, že přinese jedničku z matematiky. Což se nám moc nedařilo, protože chlapec nebyl moc soustředěný a pořád ho při doučování něco rozptylovalo. I tento syn je v těchto směrech opravdu nesamostatný, vyžaduje přítomnost otce, jak při vypracování domácích úkolů, tak byl radši, když otec byl přítomen u doučování.

3.6.3 Shrnutí

Výzkumné pozorování shrnu do tří základních charakteristik, na které jsem se během výzkumného šetření zaměřila. V prvním případě se jedná o postoj rodičů k přípravě do školy, samotnému vzdělávání a konkrétní podpory z jejich strany. Podle získaných informací a mého pozorování, si jsem zcela jistá, že stěžejní roli v této oblasti hraje jednoznačně otec, který se s dětmi pravidelně učí a připravuje do školy. Také je do školy den, co den vodí, vyzvedává a denně se na své děti informuje u třídní učitelky. Je si vědom, že na třídní schůzky by chodit díky tomu nemusel, ale i tak pravidelně dochází na třídní schůzky, zeptá se, jak jsou jeho děti na tom, ale ostatní vyučující neobchází. Otec se snaží svoji pozornost dělit rovnoměrně mezi své tři syny, nejstarší syn jeho pomoc nepotřebuje. Dochází s dětmi k logopedovi a snaží se dětem co nejvíce pomáhat ve studiu. Matka v této oblasti je opravdu pouze v pozadí, maximálně jako pozorovatelka, do domácích příprav na další den se nijak výrazně nezapojuje, ale občas se o to snaží. Oba rodiče mají stejný názor na prospěch jejich dětí. Co se týká k přístupu ke studiu dětí, nevšimla jsem si velkých rozdílů, více méně všichni fungují stejně. Občas je to těžší je k přípravě přemluvit, občas si sami řeknou, jak sami uvádějí, záleží na jejich náladě.

Co se týká mimoškolního vzdělávání, jsou viditelné menší rozdíly, ale velmi záleží na individuálním přístupu každého z dětí. Všichni děti přistupují k učení zodpovědně, někdy jsou vzpurné, někdy náladové, občas se jim nechce, ale vždy si své povinnosti splní, ale vždy u sebe vyžadují přítomnost otce i co se týkalo našeho samotného doučování, vždy rodič byl přítomen, ale za pozitivní jsem považovala to, že se postupně otec sám zapojil do kolektivního doučování, které probíhalo formou hry. Matka v tomto směru vždy figurovala pouze jako pozorovatel. Občas je potřeba chlapcům vysvětlit, jak mají k přípravám a učení

zdlouhavě vysvětlovat, často jim otec musí vše nadiktovat, samostatní určitě ani jeden z nich není.

Dle mého názoru je v této rodině velmi důležitá celistvost a velmi pevný vztah všech členů rodiny, o problémech spolu hovoří, denně si mezi sebou sdělují výsledky ve škole, co se ten samý den ve škole odehrávalo, a dokonce se synové i sami přiznají k tomu, když se něco nepodaří. Je velmi důležité, že komunikace a starost o ostatní členy rodiny je vždy u všech členů na prvním místě.

3.7 Závěr výzkumu

Po zpracování veškerých dat z kvalitativního šetření, které jsem prováděla pomocí interview se členy rodiny a samotným pozorováním jsem byla schopna odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

- Jak konkrétně probíhá vzdělávání v dané rodině a kolik času je mu věnováno?

Po příchodu dětí ze školy následuje vždy nejprve oběd, poté se převléknou a následuje menší odpočinek v podobě sledování televize, nebo hraní her. Matka je po příchodu dětí vždy doma, otec pro děti denně dochází do školy. Po uvedených aktivitách se otec snaží, aby si šli synové vyplnit domácí úkoly a připravit věci na další vyučování, někdy se učí hned po obědě, někdy až na večer, záleží hodně na náladě všech synů. Chlapci mají jeden společný pokoj a veškeré tyto aktivity se plní v kuchyni u stolu, kde si otec bere vždy každého syna zvlášť, nikoliv všechny dohromady. Denně kontroluje sešity, žákovskou knížku i úkolníček, kde si otec sám zjišťuje, co chlapci musí splnit. Na všechny tři děti se musí dohlížet intenzivně a sami i přítomnost otce vyžadují. Matka je v těchto ohledech v pozadí a vystupuje téměř vždy pouze jako pozorovatel nebo občas synům podepíše úkol.

Domácí příprava trvá 10-15 minut, jelikož chlapci udrží pouze krátkodobou pozornost, ale domácí úkoly mají vyplněné vždy. Nejstarší syn funguje samostatně a nikoho z rodiny při svých přípravách nevyhledává

- Jak konkrétně a jak intenzivně probíhá mimoškolní příprava dětí na vyučování?

Mimoškolní příprava dětí probíhala v podobě doučování, které jsem prováděla já sama. Vždy u mě byl přítomný otec nebo matka, poté se sami zapojili do kolektivního doučování, které chlapcům asi nejvíce pomáhalo s trémou, a především v tom, aby se dokázali uvolnit.

Nejstarší syn má problémy pouze v matematice, navštěvuje Základní školu a s výsledky je spokojen on sám, ale i rodiče a v poslední řadě i já sama. Zbylí tři synové mají opravdu velké problémy s mluvou, rukopisem i četbou a navštěvují Základní školu speciální. Věnovala jsem se jim především v tomto směru, každé doučování jsem se zprvu zajímala o jejich prospěch, případné zlepšení či zhoršení, když jsem byla v rodině přítomna osobně, otec mě nechal s chlapci vypracovat i úkoly a připravit tašky.

Nejlepší přístup byl především od nejmladšího syna, ze kterého jsem měla nejlepší pocit, a především jsem cítila jeho zájem a touhu po tom se zlepšit. Z mladšího syna jsem cítila dlouhou dobu odstup, trvalo, než se mnou začal alespoň trochu fungovat, ale i on se opravdu snažil a poctivě se s mnou pomocí doučoval v českém jazyce. Nejtěžší to bylo v případě staršího syna. Velmi těžce nesl moji přítomnost v rodině, měl opravdu problémy, jeho slovní zásoba i vyjadřovací schopnost byla na nejnižší úrovni. Zde bylo zapotřebí, aby u mě opravdu pokaždé byl přítomný otec.

- **Jaké podstatné faktory ze strany rodičů nejvíce motivují děti k řádnému plnění svých školních povinností?**

Každé dítě je motivováno k učení stejně. Jako pozitivní motivaci otec bere to, že synům koupí například nějaké malé bonbony nebo další drobné cukrovinky či mléčné výrobky. Slovní pochvala spočívá v tom, že syny pochválí, jak jsou hodní, že nezlobí a vyjádří pocit radosti z jejich píle a snahy. Fyzické tresty rodina absolutně neuznává, nikdy k žádným nedošlo, motivace z hlediska slíbení volnočasových aktivit neprobíhá vůbec, jelikož chlapci ven vůbec nechodí, žádné sportovní záliby nemají a kontakt s vrstevníky nevyhledávají. Rodina funguje harmonicky a celistvě, jako jedna velká jednotka. Dle slov sociálního pracovníka by jako největší motivace dětem mohl být v první řadě pocit, že se jednou v budoucnu budou mít lépe než jejich rodiče.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se věnovala problematice vzdělání dětí ze socioekonomicky znevýhodněných rodin. V teoretické části jsem definovala samotné vzdělání a základní pojmy, dále jsem se zabývala rolí základního vzdělávání a rámcových vzdělávacích programů. Práci jsem zaměřila především na znevýhodněnou sociální skupinu, kde nastávají problémy v samotné rodině, jak důležité jsou vztahy a komunikace jednotlivých členů.

V praktické části bylo mým hlavním cílem zjistit, jak v konkrétní rodině samotné vzdělání probíhá, jaká důležitost je vzdělávání připisována a jak intenzivně se rodiče věnují svým dětem. Zda se zajímají o studijní prospěch a vedou své děti k zodpovědnosti, cílevědomosti snaze pohlížet na vzdělávání, jako na důležitou životní fázi.

Došla jsem k závěru, že vzdělání je velmi individuální, každý jedinec má priority jinak nastavené, a ne každý si uvědomuje podstatu a důležitost vzdělávání. U každého jedince probíhá přístup ze strany rodičů ke vzdělávání stejným způsobem, ovšem ne každý v něm vidí budoucnost a tu pravou podstatu a důležitost pro budoucí život a následně snadnější zapojení na trhu práce a celkové zapojení do společnosti.

Stanovených cílů a výzkumných otázek jsem dosáhla. Dokázala jsem si na jednotlivé otázky odpovědět. Členové rodiny byli, co se týká mého šetření snaživí, pomáhali mi, především rodiče, ale stávalo se mi, že jsem byla verbálně napomenuta za přestupek, co se týká nahlížení do žákovských knížek. Toto výzkumné šetření sebou neslo i určité problémy. Bylo celkem časově náročné - jak samotné pozorování, tak i doslovná transkripce a celkové vyhodnocování dat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Použitá literatura:

AUGER, Marie-Thérèse. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 128 s. ISBN 80-7178-907-0

BALVÍN, Jaroslav. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. 1. vyd. Praha: RADIX, spol. s.r.o., 2008, 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 405 s. ISBN 80-7367-040-2

KASTÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007, 404 s. ISBN 978-80-247-1734-0

KOLAŘÍKOVÁ, Marta. *Dítě v předškolním věku v prostředí sociální exkluze*. 1. vyd. Slezská Univerzita v Opavě, 2015, 116 s. ISBN 978-80-7510-161-7

KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana, PUPALA, Bronislav. *Předškolní a primární pedagogika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010, 456 s. ISBN 978-80-7367-828-9

LECHTA, Viktor (ed.). *Základy inkluzivní pedagogiky: Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 440 s. ISBN 978-80-7367-679-7

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, 404 s. ISBN 978-80-7367-647-6

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4

ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0

UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodnění: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 136 s. ISBN 978-80-7367-764-0

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-2460956-8

ZAJITZOVÁ, Eliška. *Předškolní vzdělávání a jeho význam pro rozvoj jazyka a řeči*. 1. vyd. Praha: Hnutí R, 2011, 116 s. ISBN 978-80-86798-14-1

Právní předpisy:

ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 10. listopadu 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 190, s. 10262-10324. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=561/2004&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Internetové zdroje:

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online]. MŠMT: ©2013-2018 [cit. 17.5.2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Rámcový vzdělávací program [online]. MŠMT: ©2013-2018 [cit. 17.5.2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Zajištění asistenta pedagoga na základě doporučení ŠPZ [online]. MŠMT: ©2013-2018 [cit. 12.6.2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/12-informace-pro-asistenty-pedagoga-skolni-specialni?highlightWords=psychology>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – doslovná transkripce: otec

Účastník výzkumu 1

1) Jak konkrétně ke vzdělání přistupují jednotliví členové rodiny?

a. Kolik času se denně učíte s dětmi nebo se připravujete do školy?

„No my se tady, oni vlastně choděj do tý zvláštní školy, že tak my se připravujem, když oni maj úkoly. Že tak s nima děláme, tak 10-15 minut no, každě den

Doplňující otázka: A připravujete se s nimi spíše Vy nebo maminka?

„Spíš já no, než manželka, ale tak máma taky, ale spíš já no se s nima připravuju, nebo spíš takhle, spíš se s nima učím, sešity si tak nějak připravujou sami, a to jim zabere asi tak já nevim pět minut asi.“

Doplňující otázka: Ten čas, těch 10-15 minut, to je čas, který denně věnujete pouze učení?

„No, to takhle máme pokaždý, oni dýl nevydržej.“

b. Pokud nejste přítomni u přípravy či učení, jak kontrolujete, že je dítě naučené, nebo že má napsaný domácí úkol?

„No jako víte jak, to voni si to sami nedělaj, to oni sami takhle ne, to oni opravdu jenom takhle pořád se mnou, každě den.“

Doplňující otázka: Takže neexistuje třeba to, že by se sami naučili a vy je pouze přezkoušel?

„Ne, to ne, to vůbec. Já mu to takhlenc dám na stůl, ale stejně to musím poupravit a opravit sám, tak já ani nechci, aby se učili sami nebo dělali domácí úkoly sami, já jim to zas takhle i zkontroluju a zrovna jim ten úkol podepišu, až teda na toho nejstaršího, ten si chce všechno dělat sám“

c. Kdo u vás v rodině má pod kontrolou domácí přípravu dětí?

„No já no, spíš jako. Máma občas, ale spíš já se o to starám.“

d. Jste vždy u toho, když se dítě učí? Jak to děláte?

„Jo jo, to já jsem vždycky u toho, když se kluci učej. Děláme to tak, že si vezou tašku, jako třeba ted'ka před chvílej, no a sednou si tady, rozdělaj si úkoly, že řeknou mi, co je potřeba, učitelka tam má sešitek napsanej, mi to ukážou, co tam je napsanýho, tak já si to vyčtu a podle toho děláme úkoly, vlastně tak jako s váma to děláme.“

- e. Jak zjišťujete, jak se vašemu dítěti daří ve škole? Kde to zjistíte? Jak se ptáte dítěte?

„Já chodím každé den takhle s nima do školy, vono učitelka mi to takhle vždycky říká a děti se ptát nemusím, oni mi to sami řeknou takhle.“

Doplňující otázka: Takže vy jste v každodenním kontaktu s třídní učitelkou?

„No no, s ní jsem takhle v pravidelném kontaktu, vždycky každý ráno, tak se zeptám, jak jim to jde a tak.“

Doplňující otázka: A ptáte se synů, jak se jim dařilo?

„Já se jich nemusím ptát, to voni mi to sami vždycky řeknou, my spolu jako všichni mluvíme dobře mi přijde“

- f. Jak to vypadá, když se máte jít učit s dítětem? Co mu říkáte, když chcete, aby se učilo? Co dělá dítě? Co na to říká?

„Tak tady je docela klid na učení, nic nás neruší, jen občas kluci blbnou, asi tak nějak jako všichni kluci, ale jinak jako dobrý, já jim vlastně moc neřikám, oni jako, když maj náladu, tak se učeť, a když jako nechtěj, tak je ne..nedonutim. Spíš to je jako na jejich náladě no..“

Doplňující otázka: Co Vám na to třeba děti řeknou, když se jim nechce?

„No tak voni vždycky jen říkaj, že počkáme chvíli ještě, pak zas někdy přijdou, že to sami jako chtěť udělat.“

- 2) Jak přesně probíhá domácí příprava dětí?

- a. Mají nějakou úlohu sourozenci? Jakou?

„No to ne, to voni si jako moc nepomáhaj no, protože každéj má svý úkoly a tak“

- b. Dokáže starší sourozenec ovlivnit mladšího, aby domácí přípravu plnil zodpovědně?

„No, tak já nevím, ale asi jo, Adam už jo, ten jim třeba pomáhá, že si všichni čtou, ono totiž pořád se všema třema, až na toho největšího chodíme k tý logopedce.“

- c. Kdy se vaše dítě učí? Hned po škole? Nebo až se mu nebo Vám chce?

„No voni třeba dneska měli nějaké papír malovat, tak já Vám to ukážu co dělali dneska, no takhle to vypadá no, to vymaloval a napsal to sám, jako to léto jaro, dostávaj takový úkoly, a každéj zvlášť se takhle učí, většinou k večeru, až je na to prostě čas a oni někdy mi už i jako říkaj sami, že půjdeme dělat úkoly.“

- d. Má vaše dítě svůj pokoj, kde plní domácí úkoly? Nebo sedí v obýváku u stolu či v kuchyni?

„No, tady v kuchyni u stolu se učí, to je asi takový nejlepší, v pokoji by byly moc zašitý, přece jen tam jsou všechny čtyři, vždycky takhle u stolu.“

- e. Připravuje se dítě samo do školy nebo vždy vyžaduje někoho z rodiny u sebe?

„No někdy jo a někdy ne, ale spíš mě u toho vždycky chtějí, nebo takhle s váma si pěkně četli, to se mi líbilo, tak bych to chtěl taky tak.“

3) Jak často, a jak dlouho se dítě věnuje domácí přípravě?

a. Jak má samotné dítě rozvržené domácí přípravy?

„No, voni vždycky přijdou, tak nějak ve dvě, kolem půl třetí máme oběd, takže oni jsou opravdu jako takhle dopoledne ve škole, no a pak chystáme učení nebo spíš úkoly. A tím to prostě končí no.“

b. Učí se nejprve látku na další den nebo nejdříve vypracuje domácí úkoly?

„Ono jako takhle, oni jako ani vůbec nechoděj ven, my jsme takhle pořád doma, tak to vypadá tak nějak stejně, nejdřív si prostě udělej úkoly takhle se mnou, potom si tak nějak chystaj tašky, takhle to ty kluci dělaj no.“

4) Využívá dítě možnost doučování, pokud v některých předmětech neprospívá?

a. Pokud ano, jak přesně jste se dozvěděli o možnosti doučování?

„No jako, to oni až teď s váma měli nějaký doučování tady, jinak sem nikdo nechodí, já se s nima učim sám, stačí jim to.“

b. Pokud se s dětmi učíte sami, stíháte časově všechny povinnosti i starost o domácnost?

„No učim se s nima a jako stíham si to všechno, já jsem takhle jako doma víte s mámou, tak jako stíham si to.“

c. Co vy sami říkáte na samotné doučování?

„No tak jako bylo to dobrý, ale prostě víte co, prostě oni když se šprajcnou, tak jim nikdo nepomůže, nesmí se na ně tlačit, ale jako bylo to něco jinýho a kluci byli docela spokojený mi přišlo takhle.“

d. Kdo vaše dítě doučuje?

„Já sám, nebo občas takhle o přestávce ve škole paní učitelka, ta je moc hodná, a teď jste jim pomáhala vy, to bylo taky dobrý pro kluky, že jim pomohl i někdo jiný, hlavně s tím čtením.“

e. Je dítě radši samo s učitelem?

„Voni jsou nejradši se mnou, mají s cizími problém, stydí se a kolikrát pak nechtějí mluvit vůbec.“

f. Je doučování pravidelné? Například dvakrát týdně na hodinu?

„No tak co jste chodila, tak to bylo vždycky, když se to domluvilo, takhle tak dvakrát týdně, to stačilo bohatě, stejně víc nevydržej.“

g. Jak dlouho se dítě s učitelem učí?

„No, já nevím, já to nějak nehlídal, asi půl hodiny, pak si prostě chtěl pustit telku na chvíli“

5) Jak konkrétně se zajímáte o výsledky svých dětí?

a. Konzultujete své děti s třídním učitelem?

„No, když já tam chodím denně, tak ona mi jako říká, jak se učili nebo tak, a že jsou hodný a nezloběj, oni teď maj známky docela dobrý.“

b. Jak často chodíte na rodičovské schůzky? Jak schůzky probíhají? Co říkáte učitelí? Na co se ptáte? Obcházíte všechny vyučující?

„Jo na schůzky chodíme, sem tam máma, nebo já, nebo jako já tam ani nemusím chodit, když tam s nima chodím denně a ptám se pořád učitelky no, takže vim všechno co a jak..Schůzky no probíhají jako , že nás všechny pozdraví, řekne nám, jak jsou děti na tom, jo jo, to řekne, jak se jako děti učej, jakou látku probíraj, že se třeba zlepšil v tom tom, já se jako na nic neptám, mně to řeknou sami doma kluci.Za ostatníma nechodim, to jako mi stačí třídní učitelka“

c. Jak se radíte s třídním učitelem, jak postupovat při problému?

„Jo to já se poradím, mi poradí jako, že se maj učit no, oni jsou malinko v tomhleto složitý, ono je to moc nebaví, a musí mít pořád nějakej dohled a sami moc nechtěj dělat, a když už to udělaj, tak to udělaj špatně“

d. Co děláte, když má dítě špatné známky? Jak se to dozvíte?

„No jako, já nic nedělám, já se chovám normálně, já si z toho nic nedělám, když se jim to nepovede a hlavně, oni sami za mnou přijdou s tím, že třeba se něco nepovedlo.“

6) Jak konkrétně probíhá motivace, pochvala či trest z vaší strany pro děti?

a. Jaké metody upřednostňujete, pokud chcete své děti motivovat k učení?

„No jako vono, Míša vždycky chce něco koupit, tak mu vždycky jako něco slíbim, jakože jo dam ti to, když chodíme nakoupit jídlo, tak mu třeba vždycky koupim bonbon, nebo nějakou sušenku, to von má moc rád, druhej má třeba moc rád jogurty, tak mu koupim jogurt, maj z toho radost.“

Doplňující otázka: A slíbíte jim třeba odměnu takovou, že můžou jít ven se proběhnout nebo si můžou jít zakopat s míčem?

„No to moc voni ani jako nechoděj, ani na to nějak neslyšej, oni jsou radši doma, tady není kam, vždyť to vidíte.“

b. Jak chválíte dítě, když se dobře učí? Řekněte konkrétně

„No, tak já chválím, že jsou jako hodný, že se učej, no a jinač takhle no.“

c. Jak káráte děti, když se neučí?

„No jako sem tam něco řeknu, ale jinač jako ne, já jim nedávám ani pohlavek, nebo tak, nemám rád tresty a jim by to stejně nic nedalo, nic by si z toho nedělali.“

d. Dáváte nějaké tresty za neprospěch ve škole? Jaké přesně? A kdy?

„Já děti netrestám jako kvůli tomu, nedávám jim žádný tresty.“